

Egy batyúval...

Mit einem Bündel...

A magyarországi németek elűzésének 60. évfordulóján
Am 60. Jahrestag der Vertreibung der Ungarndeutschen

2006. június 1. és 18.

A **Barátság** kétnyelvű melléklete
Zweisprachige Beilage von Barátság

Támogatók – Förderer:

Magyarországi Németek Országos és Fővárosi Önkormányzata,
Landesselbstverwaltung der Ungarndeutschen,
Deutsche Selbstverwaltung, Budapest
Dunamenti Svábok Kulturális Alapítványa,
Donauschwäbische Kulturstiftung, d. L. Baden-Württemberg

„Bölcsőben ringattak – egy batyúval elűztek”

A kitelepítéskor szétszakított családjáról mesélt a soroksári születésű „Lagzi Lajcsi”. Galambos Lajos éppen ezen események miatt tett le arról a szándékáról, hogy ismét felvegye eredeti családi nevét és újra *Groß* legyen. „A németek sorsa Európában – sváb sors Magyarországon” című kiállítás megnyitója zenei aláfestéséről gondoskodott a trombitaművész, Helfrich Ferenc harmonikás kíséretében a budapesti Terror Háza Múzeumban. „Bocsánatkérés, a saját múlttal történő konfrontálódás, a bűn nyílt vállalása, amit az akkori politikai elit elkövetett,” – így körvonalazta a kiállítást a budapesti Terror Háza igazgatónöje Schmidt Mária. A kiállítás frontoldalán Kovács Imre, a Nemzeti Parasztpárt politikusa elhíresült mottója díszel: „Egy batyúval érkeztek, egy batyúval távoznak!”. „Német nagykövetség nagyon hálás vagyok ezért a kiállításért, amely olyan emberek sorsára emlékezik, akik gyakran csak származásukban és nyelvükben osztozkodtak azokkal, akik Európát katasztrófába döntöttek, és végül mégis, tettesként megbélyegezve, áldozatokká lettek. Nagyra értékelem azt a nyíltságot, amivel sorsukat bemutatják egy olyan országban, amelyik maga is túl gyakran volt idegen akarat áldozata, de a megemlékezésben nem szorítkozik csupán a saját sérelmeire” – vélte köszöntőjében Ursula Seiler-Albring, Németország nagykövete. Otto Heinek, az LdU elnöke, azt mondta a jól sikerült kiállításról, hogy az az akkori magyarországi politikai elit bűnösségét is bemutatja és nem hárítja azt a nagyhatalmakra és a potsdami jegyzőkönyvre.

A kiállítás erőteljesen hat az érzelmekre. Batyuk lógnak a mennyezeten, videofelvételeken korabeli tanúk szólnak, számítógépen a felelős politikusok láthatók, de azok is, akik tiltakoztak a kitelepítések ellen. A szeptemberig nyitvatartott kiállítás számtalan látogatót vonzott.

A kiállítást egésznapos konferencia előzte meg, amelynek témája „A németek sorsa Európában – sváb sors Magyarországon” volt, és amelyen neves hazai és külföldi történészek vizsgálták a második világháború utáni kitelepítések körülményeit.

Ha Európa versenyképes akar maradni a kontinensek közötti versenyben, akkor nem csak a kereskedelmi intézkedésekre, valamint a munkaerő ki- és továbbképzésére van szükség, hanem véget kell vetni az európaiak között még mindig uralkodó lelki hidegháborúnak – mondta Glatz Ferenc, a Magyar Tudományos Akadémia tagja. „A németek kitelepítése Magyarországról a kollektív büntetések egyike volt, (...) aminek következtében a középeurópai társadalmak működésképtelenek lettek”. Ki kell mondani – folytatta Glatz Ferenc, hogy a liberális demokrácia a kitelepítési törvények és rendelkezések meghozásában éppolyan bűnös mint a diktatúrák.

Szintén a magyarországi politikai elit felelősségét taglalta tanulmányában Tóth Ágnes, a korszak leg-

jobb ismerője. A magyar kormány már jóval a Potsdami Konferencia előtt terveket szőtt a magyarországi németek kitelepítéséről, ez ellen csupán a szociáldemokraták emeltek szót. A kitelepítés „propaganda előkészítéséről” beszélt a Lipcsében élő magyarországi német történész, Spannenger Norbert. Dr. Seewann Gerhard Münchenből a londoni, prágai és budapesti kitelepítési koncepciókat ismertette és rámutatott, hogy a brit külügyminisztériumban senkinek nem lett volna ellenvetése az „etnikai tisztogatások” ellen, csak „elővigyázatosan” és lassan legyen végrehajtva. Alfred de Zayas, amerikai nemzetközi jogász számos idézet alapján bizonyította, hogy az amerikaiaknak és a briteknek nem állt érdekében a németek kitelepítése Lengyelországból, Csehországból és Magyarországról. Érdekes összehasonlítási lehetőséget kínált Jerzy Kochanowski, lengyel történész tanulmánya a németekkel való bánásmódról Középlengyelországban.

A konferenciát, amelyen az országház elnöke, Szili Katalin is részt vett, közösen szervezte a XX. Század Intézet, az ELTE Germanisztikai Intézete és a Magyarországi Németek Országos Önkormányzata.

Közös emlékezet

„A német nagykövet kellmes kötelességei közé tartozik a kapcsolat ápolása a magyarországi németekkel”, vélte Ursula Seiler-Albring, a Német Szövetségi Köztársaság nagykövete köszöntőjében, amit június 1-én mondott „A németek sorsa Európában – sváb sors Magyarországon” című kiállítás megnyitóján.

Az első svábok 1694-ben települtek át német házájukból az Esztergom melletti Dorogra. De már évszázadokkal azelőtt együtt formálták a németek Magyarország történelmét. A városok gazdasági felvirágzása és a termékeny föld sok férfit és asszonyt vonzott a mai Németország és Ausztria különböző vidékeiről, akik megalapozták a magyarországi németek életének virágkorát.

Ha a dunai svábokról beszélünk, akkor rendszerint azokra a németekre gondolunk, akiknek az őseit a Bécsi Udvar kézművesekként és parasztokként toborozta, hogy telepesekként megműveljék a parlagon heverő földeket. Generációk számára volt ez óriási feladat. Ugyanakkor az a nagy áldozat, amit az első telepéseknek vállalniuk kellett, megalapozta szeretetüket új hazájuk iránt. Megőrizték kulturájuk fontos alkotóelemeit és német anyanyelvüket a különböző tájszólásokban – ez nem volt különösebben nehéz egy olyan országban, ahol a német nyelv egészen a XIX. századig a műveltség fontos nyelve maradt. Az újkor modern Magyarországot világosan kivehetően együtt formálták.

A magyarországi németek túlnyomó többségének kitelepítése a második világháború után az érintetteknek nem egy új vagy második otthon elvesztését jelentette, hanem a hosszú idő óta eredő és egyetlen hazájukét. A kitelepítetteket – nem csak Magyarországról – joggal nevezték alkalmasint „Hitler utolsó áldozatainak”, hiszen túlnyomórészt ártatlanok voltak és olykor még az ellenállásban is részt vettek a nácik ellen. Nekik kellett megfizetni az árat a németek által és a németek nevében elkövetett bűntettekért. A magyarokra a nyilaskeresztesek diktatúrájával, a német megszállással és végül a háborúban az ország nagy részének lerombolásával járó borzalmak után új szenvedések korszaka köszöntött a

szovjet gyámság alatt. A veszteség, amit a kitelepítéssel járó, a magyar élet régen részévé lett kultúra elvesztése jelentett, együtt járt a magyar nép újkori szabadsága és önrendelkezési joga elvesztésével. Ebben az évben, az 1956-os felkelés 50. évfordulóján, különösen élő ez az emlékezés. A Terror Háza, ahol ma vagyunk, és vezetője, nagy érdeme, hogy ébren tartják az emlékezetet mindkét diktatúrára és azok áldozataira.

Hálás vagyok ezért a kiállításért, amely olyan emberek sorsára emlékezik, akik gyakran csak származásukban és nyelvükben osztozkodtak azokkal, akik Európát katasztrófába döntötték, és végül mégis, tettesként megbélyegezve, áldozatokká lettek. Nagyra értékelem azt a nyíltságot, amivel sorsukat bemutatják egy olyan országban, amelyik maga is túl gyakran volt idegen akarat áldozata, de a megemlékezésben nem szorítkozik csupán a saját sérelmeire. És örülök, hogy itt most együtt emlékezhetünk, ahogyan ősszel együtt emlékezünk 1956 bátor magyar forradalmáraitra – együtt szabad magyarokként és újra egyesült németekként, és partnerekként az Európai Unióban és az Északatlanti Szövetségben.

Sok sikert és főleg sok látogatót kívánok a kiállításnak. Emlékezzenek arra, hogy a történelem olyan tanítómester, akinek a leckéit minden helyen, minden nap újra meg kell tanulni.

Neue Zeitung (2006. június 8.)

In der Wiege geschaukelt – mit einem Bündel rausgeworfen

Über seine Familie, die bei der Vertreibung auseinandergerissen wurde, berichtete der aus Schorokschar stammende „Lagzi Lajcsi“. Lajos Galambos nahm eben auf Grund dieser Geschehnisse von seiner Absicht Abstand, wieder den ursprünglichen Familiennamen *Groß* zu tragen. Begleitet von Franz Helfrich auf dem Akkordeon leitete der Trompeter musikalisch die Ausstellung „*Schicksal der Deutschen in Europa – Schwäbisches Schicksal in Ungarn*“ ein, die im Museum Haus des Terrors in Budapest eröffnet wurde. Um Verzeihung bitten, sich mit der eigenen Vergangenheit konfrontieren, über die Schuld offen sprechen, die die damalige politische Elite begangen hat, so umriß die Direktorin des Budapester Hauses des Terrors die Ausstellung, auf deren Frontseite das berühmte Motto des Politikers der Nationalen Bauernpartei Imre Kovács prangt „*Mit einem Bündel sind sie gekommen, mit einem Bündel sollen sie gehen!*“. „*Als deutsche Botschafterin bin ich sehr dankbar für diese Ausstellung, die an das Schicksal von Menschen erinnert, die häufig nur die Herkunft und Sprache mit jenen teilten, die Europa in die Katastrophe stürzten, und schließlich doch, als Täter gebrandmarkt, zu Opfern wurden. Ich empfinde große Achtung vor der Offenheit, mit der ihr Schicksal dargestellt wird in einem Land, das selbst viel zu oft zum Opfer von Fremdbestimmung wurde und sich doch nicht auf die Erinnerung an das eigene Leid beschränkt*“, meinte in ihrem Grußwort

die deutsche Botschafterin Ursula Seiler-Albring. Der Vorsitzende der LdU Otto Heinek freute sich über die gelungene Ausstellung, die auch die Schuld der damaligen politischen Elite in Ungarn darstellt und diese nicht auf die Großmächte und das Potsdamer Protokoll abschiebt.

Auf der Ausstellung werden stark die Emotionen angesprochen. Bündel hängen von der Decke, in Videoaufnahmen sprechen Zeitzeugen, ein Computer zeigt die verantwortlichen Politiker, aber auch diejenigen, die gegen die Vertreibung protestierten. Man kann nur wünschen, daß die Ausstellung, die bis September geöffnet ist, viele Besucher verzeichnen wird.

Der Ausstellung vorangegangen war eine ganztägige Konferenz zum Thema „*Schicksal der Deutschen in Europa – Schwäbisches Schicksal in Ungarn*“, auf der namhafte Historiker aus Ungarn und dem Ausland die Umstände der Vertreibungen nach dem Zweiten Weltkrieg untersuchten.

Wenn Europa im Wettbewerb zwischen den Kontinenten konkurrenzfähig sein wolle, dann seien nicht nur Handelsmaßnahmen sowie die Aus- und Weiterbildung von Arbeitskräften nötig, sondern es müsse auch dem immer noch herrschenden seelischen kalten Krieg zwischen den Europäern ein Ende gemacht werden, sagte das Akademiemitglied Ferenc Glatz. „*Die Vertreibung der Deutschen aus Un-*

garn war eine der kollektiven Bestrafungen, (...) infolge deren die Gesellschaften in Mitteleuropa funktionsunfähig wurden“, betonte das Akademiemitglied. Und es müsse ausgesprochen werden, so Ferenc Glatz, daß die liberale Demokratie der Erbringung der Vertreibungsgesetze und -verfügungen ebenso schuldig sei wie die Diktaturen.

Auf die Verantwortung der politischen Elite Ungarns ging in ihrem Referat die wohl beste Kennerin der Epoche, Ágnes Tóth, ebenfalls ein. Die ungarische Regierung habe lange vor der Potsdamer Konferenz Pläne zur Vertreibung der Deutschen in Ungarn geschmiedet, wogegen nur die Sozialdemokraten Einspruch erhoben hätten. Über die „propagandistische Vorbereitung“ der Vertreibung sprach der in Leipzig lebende ungarndeutsche Historiker Norbert Spannenberger. Dr. Gerhard Seewann aus München referierte über die Vertreibungskonzepte in London, Prag und Budapest und wies nach, im britischen Außenministerium hätte man nichts einzuwenden gehabt gegen „ethnische Entmischungen“, nur sollten diese „behutsam“ und langsam durchgeführt werden. Der amerikanische Völkerrechtler Alfred de Zayas beteuerte anhand von zahlreichen Zitaten, daß die Amerikaner und die Briten kein Interesse an der Vertreibung der Deutschen aus Polen, der Tschechoslowakei und Ungarn gehabt hätten. Eine interessante Vergleichsmöglichkeit bot der Vortrag des polnischen Historikers Jerzy Kochanowski über die Behandlung der Deutschen in Zentralpolen.

Die Konferenz, der auch Parlamentspräsidentin Katalin Szili beiwohnte, wurde gemeinsam organisiert vom XX. Jahrhundert-Institut, dem Germanistischen Institut der ELTE und der Landesselbstverwaltung der Ungarndeutschen.

Gemeinsames Gedenken

„Zu den angenehmen Pflichten der deutschen Botschafter gehört, Kontakte zu den Ungarndeutschen zu halten“, meinte die Botschafterin der Bundesrepublik Deutschland, Ursula Seiler-Albring, als sie bei der Eröffnung der Ausstellung „Schicksal der Deutschen in Europa – Schwabenschicksal in Ungarn“ im Haus des Terrors in Budapest am 1. Juni ein Grußwort sprach.

„Im Jahr 1694 übersiedelten die ersten Schwaben aus ihrer deutschen Heimat nach Dorog bei Esztergom. Schon Jahrhunderte zuvor hatten Deutsche die Geschichte Ungarns mitgeprägt. Der wirtschaftliche Aufschwung der Städte und das fruchtbare Land hatten viele Männer und Frauen aus den verschiedensten Regionen des heutigen Deutschland und Österreich angezogen und die Blütezeit ungarndeutschen Lebens begründet.

Wenn von den Donauschwaben die Rede ist, sind gewöhnlich all jene Deutschen gemeint, deren Ah-

nen vom Wiener Hof als Handwerker und Bauern angeworben wurden, um als Siedler das brachliegende Land nutzbar zu machen. Das war eine Aufgabe für Generationen. Doch die großen Opfer, die die ersten Siedler auf sich nehmen mußten, begründete auch ihre Liebe zu ihrer neuen Heimat. Wichtige Bestandteile ihrer Kultur und ihre deutsche Sprache in den verschiedenen Mundarten erhielten sie – das war nicht so schwer in einem Land, in dem das Deutsche bis ins XIX. Jahrhundert wichtige Bildungssprache blieb. Das moderne Ungarn der Neuzeit wurde von ihnen deutlich erkennbar mitgeprägt.

Die Vertreibung des weit überwiegenden Teils der Ungarndeutschen nach dem Ende des Zweiten Weltkriegs bedeutete für die Betroffenen nicht den Verlust eines neuen oder zweiten Zuhauses, sondern ihrer seit langer Zeit angestammten und einzigen Heimat. Die Vertriebenen – nicht nur aus Ungarn – sind zurecht gelegentlich die „letzten Opfer Hitlers“ genannt worden, waren es doch überwiegend Unschuldige und zuweilen sogar Angehörige des Widerstands gegen die Nazis, die den Preis für durch Deutsche und in deutschem Namen begangene Verbrechen zahlen mußten. Für die Ungarn begann nach den Schrecken der Diktatur der Pfeilkreuzler, der deutschen Besatzung und schließlich der Zerstörung weiter Teile des Landes im Krieg eine neue Leidenszeit unter sowjetischer Vormundschaft im kommunistischen Machtbereich. Der Verlust eines längst Teil des ungarischen Lebens gewordenen Kultur durch die Vertreibung ging so einher mit dem neuerlichen Verlust der Freiheit und Selbstbestimmung des ungarischen Volkes. In diesem Jahr, in dem sich der Aufstand von 1956 zum fünfzigsten Mal jährt, ist diese Erinnerung besonders lebendig.

Als deutsche Botschafterin bin ich sehr dankbar für diese Ausstellung, die an das Schicksal von Menschen erinnert, die häufig nur die Herkunft und Sprache mit jenen teilten, die Europa in die Katastrophe stürzten, und schließlich doch, als Täter gebrandmarkt, zu Opfern wurden. Ich empfinde große Achtung vor der Offenheit, mit der ihr Schicksal dargestellt wird in einem Land, das selbst viel zu oft zum Opfer von Fremdbestimmung wurde und sich doch nicht auf die Erinnerung an das eigene Leid beschränkt. Und ich freue mich, daß wir hier gemeinsam gedenken können, wie wir im Herbst gemeinsam der mutigen ungarischen Revolutionäre von 1956 gedenken werden – gemeinsam als freie Ungarn und vereinte Deutsche, als Partner in der Europäischen Union und der Nordatlantischen Allianz.

Ich wünsche der Ausstellung viel Erfolg und vor allem viele Besucher. Mögen Sie sich daran erinnern, daß die Geschichte eine Lehrmeisterin ist, deren Lektionen an jedem Ort, an jedem Tag neu gelernt werden müssen.“

Neue Zeitung (8. Juni 2006)

Ritter Imre, a Budaörsi Német Kisebbségi Önkormányzat elnöke:

Tisztelt Hölgyeim és Uraim!

Az 1994-es első kisebbségi önkormányzati választást követően, amikor áttekintettük céljainkat és lehetőségeinket, Budaörs Német Kisebbségi Önkormányzatának szinte első döntése volt, hogy meg kell mentenünk az Ó-temetőt, Magyarország legnagyobb német nemzetiségi temetőjét. 1995-ben, kezdeményezésünkre a Magyarországi Németek Országos Önkormányzata az Ó-temetőt a Magyarországi Németek Kitelepítése Országos Emlékhelyévé nyilvánította és 1996. június 7-én, Úrnapján délután helyeztük el itt az emlékmű alapkövét.

Tíz éven keresztül harcoltunk azért, hogy az Ó-temető teljes egészében megmaradhasson, hogy megteremtjük az Emlékmű felállításához és az Ó-temető teljes rendbetételéhez szükséges anyagi, jogi és egyéb hátteret.

Most, amikor Budaörs Város Önkormányzata által az eredeti nyomvonalon újraépített kerítéssel véglegessé vált, hogy az Ó-temető megmarad, a már elkezdett sírfelújítások sejtetik, hogy milyen szép is lesz a felújított Ó-temető! A Német Emlékmű mai leleplezésére, felszentelésére úgy készültem, mint életem egyik legszebb napjára.

Valeria Koch, magyarországi német költő azt írta: „*Stoppt den kleinsten Hass und sagt rechtzeitig Halt!*”, vagyis: „*Már a legkisebb gyűlöletet is állítsd meg, és kellő időben mondd ki, hogy állj!*”

Én, ma, itt, ahol 60 évvel ezelőtt a magyarországi

németek tragédiája, elüzetése elkezdődött abban a hitben és reményben mondtam el mindezt, hogy most, 60 évvel később ezen emlékmű felszentelésével újra Budaörs legyen az a hely, ahonnan végre a valódi megbékélés, a megértés, a harmonikus együttélés elindul és rövid időn belül áthatja, átjárja Magyarországot. A megbékélés gyógyítsa be a sebeket, a megértés adjon érzékenységet a kisebbségi problémák megoldásához és ez újra biztosítsa a különböző nemzetiségű magyar állampolgárok békés együttélését, úgy, ahogyan ez korábban több, három évszázadon át Magyarország javát szolgálta.

Köszönöm, hogy meghallgattak!

Emerich Ritter, Vorsitzender der Deutschen Selbstverwaltung Wudersch:

Sehr geehrte Damen und Herren!

Nach der ersten Wahl der Minderheitenselbstverwaltungen im Jahre 1994, als wir unsere Ziele und Möglichkeiten überblickt haben, war einer der ersten Entscheidungen der Deutschen Minderheitenselbstverwaltung in Budaörs, dass wir den Alten Friedhof, den grössten Ungarndeutschen Friedhof in Ungarn, retten sollen. Im Jahre 1995 hat die Landesselbstverwaltung der Ungarndeutschen nach unserer Initiative den Alten Friedhof als Landesgedenstätte der Vertreibung der Ungarndeutschen erklärt. Wir haben den Grundstein des Denkmals am 7. Juni 1996 am Fronleichnamtag gelegt.

Es hat zehn Jahre lang gedauert, bis wir erreichten, dass der Alte Friedhof bleiben darf, dass wir den materiellen, rechtlichen und anderen Hintergrund, der zur Aufstellung des Denkmals und zur Bereinigung des Alten Friedhofs nötig ist, wirklich schaffen konnten.

Jetzt, als die Selbstverwaltung der Stadt Budaörs den Zaun auf der originalen Spur wieder neugebaut hat, wurde endgültig klar, dass der Alte Friedhof wirklich bleibt. Die schon begonnenen Graberneue-

rungen lassen darauf schliessen, wie schön einmal der Alte Friedhof sein wird, und die komplette Erneuerung scheint auch ein reales Ziel zu sein. Dies alles führte dazu, dass ich auf den heutigen Tag, also auf die Enthüllung und Einweihung des Denkmals mich so vorbereitet habe, als sei das einer der schönsten Tage meines Lebens.

Dichterin Valeria Koch hat geschrieben: „*Stoppt den kleinsten Hass und sagt rechtzeitig Halt!*”

Ich habe hier, wo die Tragödie der Ungarndeutschen, die Vertreibung vor 60 Jahren angefangen hat, meine Rede mit dem Glauben und mit der Hoffnung gesagt, dass in Budaörs mit der Einweihung dieses Denkmals wieder was anfangen sollte und soll. Hier soll die richtige Versöhnung, das Verständnis, das harmonische Zusammenleben beginnen! Die Versöhnung soll die Wunden heilen, das Verständnis soll Empfindlichkeit zur Lösung der Probleme der Minderheiten geben und das soll wieder zum friedlichen Zusammenleben der verschiedenen ungarischen Staatsbürger führen, wie es früher, dreihundert Jahre lang die Situation in Ungarn war.

Danke schön für Ihre Aufmerksamkeit!

Wittinghoff Tamás, Budaörs polgármestere:

„Nekünk, budaörsieknek 1946 január 19-e a történelem legsötétebb napját jelenti” – írja egy visszaemlékező, amikor felidézi azokat a borzalmas téli napokat.

A magyarországi kitelepítések nyitányaként ezen a januári hajnalon Budaörsöt rendőrök ezrei vették körül. Lezárták a kivezető utakat, az első transportra kijelölt családokat éjnek idején kizavarták az utcára, perceket kaptak csupán, hogy legszükségesebb holmijukat összekapkodják. Az embereken félelem és bizonytalanság lett úrrá, nem tudták és nem is akarták elhinni, hogy mi vár rájuk.

A bűnök hosszú láncolata vezetett el addig a borzalmas januári napig. Még bőven tartott a II. világháború, amikor a szövetséges hatalmak meghirdették: nem fogadják el a kollektív bűnösség elvét.

Aztán mégis szemet hunytak.. Mindez természetesen nem csökkenti az akkori magyar kormány felelősségét, amely úgy döntött, hogy az évszázadok óta itt élő német ajkú lakosságot, bár „szabályszerű és humánus módon”, de ki kell telepíteni.

Jól tudjuk, mit jelent ez és jól tudták azok az értelmiségiek is, akik felemelték szavukat a kitelepítésnek nevezett embertelenség ellen.

Változtatni azonban a helyzeten nem tudtak.

Az ország még ki sem heverte a háború borzalmain, ahol milliók veszítették életüket értelmetlenül a fronton, s több százezer honfitársunkat etnikai alapon pusztították el.

Most ismét etnikai, s a kollektív bűnösség hazug és ostoba elve alapján vettek célba ártatlan embereket. Egyetlen bűnük volt csupán, a korábbi népszámláláskor német anyanyelvűnek, és német nemzetiségűnek vallották magukat.

Az elüldözöttek kálváriája akkor sem ért véget, amikor Németországba értek. Hiszen itt lebombázott városok, kiéhezett emberek, szegénység és munkanélküliség várta őket.

A semmiből kellett új egzisztenciát teremteniük.

Azon az 1946-os januári napon valami örökre megváltozott Budaörsön is. A XVIII. században érkezett telepesek sok-sok generáció alatt virágzó kultúrát honosítottak itt meg. Mindez egy pillanat alatt vált semmivé. Így van ez akkor is, ha mindebből az épített, a tárgyi és a kulturális örökségből napjainkban igyekszünk egyre többet újraéleszteni.

Hosszú évtizedek után ma már nem tabu a kitelepítésről őszintén beszélni, megkövetni az áldozatokat és emlékezni. Ezt kívánja a történelmi hűség, s ez az áldozatok iránti köteleességünk is. És emlékeznünk kell azért is, hogy többé ne történhessen meg Magyarországon, Európában, s a világ bármely részén, hogy embercsoportoknak származásuk, anyanyelvük, hitük, vagy nézeteik miatt bármilyen hátrányt kelljen elszenvedniük.

Büszke vagyok arra, hogy ez az emlékmű itt Budaörsön emlékeztet mindenkit erre, s köszönöm mindazoknak, akik hozzájárultak ahhoz, hogy ma együtt emlékezhetünk.

Tamás Wittinghoff, Bürgermeister von Wudersch:

„Für uns Budaörser ist der 19. Januar 1946 der düsterste Tag der Geschichte”, schreib ein Zurückblickender, der sich an jene furchtbare Wintertage erinnerte.“

Als erstes Moment der ungarischen Vertreibung wurde Wudersch an diesem Morgen, im Januar von tausenden Polizisten umgeben. Sie haben alle Auswege abgesperrt. Die, für den ersten Transport bestimmte Familien wurden in der Nacht auf die Straße getrieben, sie bekamen nur Minuten um ihre notwendigsten Sachen zusammenzuraffen. Angst und Unsicherheit verbreitete sich unter den Menschen, sie konnten und wollten auch nicht glauben was auf sie noch wartet.

Eine lange Verkettung von Schulden führte zu jenem schrecklichen Tag im Januar. Der Zweite Weltkrieg dauerte noch längst, als die Alliierten verkündeten, dass Sie das Prinzip der Kollektivschuld nicht

akzeptieren. Danach haben Sie dennoch ein Auge zugedrückt. Das alles mindert natürlich die Verantwortung der damaligen Ungarischen Regierung nicht, die beschlossen hat, dass die, seit Jahrhunderten hier lebende deutsche Bevölkerung, zwar auf eine vorschriftsmäßige, humane Weise, aber doch vertrieben werden soll.

Wir alle wissen was das zu bedeuten hat und auch die Intellektuellen haben es gewusst, die sich gegen diese, als Vertreibung bezeichnete Unmenschlichkeit erhoben. Verändern konnten sie die Lage aber nicht. Das Land hat die Greuel des Krieges noch nicht überwunden, als Millionen an der Front sinnlos ums Leben gekommen sind und mehrere Tausende unserer Landsmänner aufgrund ihrer ethnischen Herkunft getötet worden sind. Es wurden unschuldige Menschen schon wieder wegen dem

verlorenen und unsinnigen Prinzip der Ethnischen- und Kollektivschuld ins Visier genommen. Ihre einzige Schuld war, dass sie bei der früheren Volkszählung sich zur deutschen Nationalität bekannten. Das Leiden der Vertriebenen nahm auch kein Ende, als sie in Deutschland ankamen. Hier haben auf sie zerstörte Städte, verhungerte Menschen, Armut und Arbeitslosigkeit gewartet. Sie mussten sich aus dem Nichts eine neue Existenz aufbauen.

An jenem Tag im Januar 1946 hat sich etwas endgültig auch in Budaörs verändert. Die, im XVIII. Jahrhundert angekommenen Siedlern haben während vieler Generationen eine blühende Kultur zustande gebracht. Das alles wurde im Nu zu nichts. Auch dann ist es so, wenn wir heutzutage versuchen immer mehr von diesem sachlichen und kulturellen

Erbgut wiederzubeleben und zu bewahren. Nach langen Jahrzehnten ist es heute kein Tabu mehr über die Vertreibung offen zu sprechen, den Opfern abzubitten und sich zu erinnern. Das verlangt die geschichtliche Treue und das ist unsere Pflicht den Opfern gegenüber. Und wir müssen uns auch deswegen erinnern, damit solch eine Schandtat, dass Völker wegen ihrer Herkunft, ihrer Muttersprache, ihres Glaubens oder ihrer Ansichten in Ungarn, in Europa und irgendwo in der ganzen Welt benachteiligt werden, nie wieder vorkommt!

Ich bin stolz darauf, dass dieses Denkmal hier in Budaörs jeden an all das erinnert und ich bedanke mich bei jedem, der mitgewirkt hat, dass wir uns alle zusammen erinnern können.

Danke für ihre Aufmerksamkeit!

Sólyom László köztársasági elnök üzenete:

Tisztelt Megemlékezők!

A mai megemlékezés az emberiséget helyezi vissza jogaiba. A magyarországi németek kiűzése sokáig tabu téma volt. Aztán a rendszerváltást követően rögtön elismertük, hogy a magyarországi németek 1944-től kezdődő elhurcolása, az azt követő internálások és a kitelepítés jogtalan és igazságtalan intézkedések sorozata volt, a svábok ártatlanul szenvedtek. A kitelepítetteknek is járt kárpótlás, és az Alkotmánybíróság megsemmisítette a kollektív büntetést kimondó 1945-ös törvényeket. Most már folyik a történelmi tények feltárása, s ennek nyomán lassan bekerülnek a köztudatba is az akkori események.

Ugyanakkor Magyarországon soha nem gyökeresedett meg olyan felfogás a közérzületben, amely szerint a svábok elűzése igazolható lett volna a német hadsereg és a megszállás okozta háborús szenvedésekkel. Az az 1945-ben hozott rendelet, amely hazaárulónak és népellenes bűnösnek nyilvánította a Volksbund tagjait és azokat, akik ismét felvették német hangzású családnevüket, a földbirtokok elkobzásáról szólt. Mindez rávilágít arra, hogy a kitelepítésnek elsősorban gazdasági indítékai voltak: egyrészt az állami földalap növelése a földosztáshoz, másrészt a szomszédos országokból Magyarországra menekülő, illetve ide áttelepített – szintén elűzött – magyarok elhelyezése. Csakhogy mint *Bibó István* már akkor rámutatott: ilyen úton megoldani a gondokat olyan erkölcsi kárt okoz, amely súlyosabb veszteség a rablott holmi gazdasági értékénél.

De nem mentség a svábok elűzésére, hogy a győztes hatalmak etnikailag homogén államokban látták a stabilitás kulcsát; és az sem, hogy Közép-Európa más államai ki akarták használni a lehetőséget a nemzeti kisebbségektől való megszabadulásra, sőt, hogy van olyan állam, amely a nemzetiségek akkori jogfosztását és kitelepítését máig jogosnak és igazoltnak tartja. Nekünk ma éppen az ellen a szellemi-

ség ellen kell itt felemelni a szavunkat, amely úgy rendelkezett emberek sorsáról, mintha tárgyak lettek volna; ami százvezreken mért kitelepítési kvótákat határozott meg, községenként előre meghatározva a megbüntetendők számát, az elkobzandó házak és földterületek nagyságát.

Történt mindez közvetlenül a háború után, amikor leértékelődött az élet, és általában az egyén is. Ma már iskolai tétel a háború utáni nagy emberi jogi reneszánszról beszélni, mint a náciizmus és a háború embertelensége által kiváltott ellenhatásáról. Ez általában kétségtelenül igaz is – de nem fedheti el mindazt, ami mégis megtörtént; ami nem jelentett új szellemiséget, s ami tovább folytatódott az ötvenes évek kommunista uralma alatt.

Bibó István azokban az években fájdalmasan konstata, hogy a társadalom nem érzi át, mi történt és mi is történik, hogy hiányzik a helyes mérték. Ma, azzal, hogy emléket állítunk a meghurcoltaknak és elűzötteknek, végre talán elhagyjuk a személytelenség világát. Mert ugyan fontosak az országgyűlési határozatok, az alkotmánybírósági ítéletek és a kollektív bűnösség elítélése, de azok csu-

pán jogilag rendezik a dolgokat. Azonban önmagukban nem képesek békét teremteni a lelkekben.

A nyolcvanas évek elején *Gyarmathy Livia* dokumentumfilmet forgatott egy Moldvából kitelepített csángó fiú és egy somberekai sváb lány esküvőjéről, amelyre Németországból is hazajött a kitelepített rokonság. A filmben a két szomszédos Baranya megyei falu háború után kitelepített német családjai és a háború végén betelepített csángó családjai idézik fel történelmüket, sorolják máig izzó sérelmeiket. Sosem felejttem el, ahogy a dombtetőről az öreg sváb reszkető ujjal mutat a falura: „Az ott az én házam.” Tudja, kik laknak benne, nem kíván semmi rosszat nekik. Ami megtörtént, nem lehet meg nem történné tenni. Ő már Németországban élte le az életét, örök honvágygal a szívében.

Mégis azt hiszem, van, ami jóvátehető, ha visszatérünk a személyeshez, az egyes emberek megbecsüléséhez és az önbecsüléshez. Ez az emlékhely olyan helyet teremt, ahova el lehet jönni emlékezni, elgondolkozni a sorson, gyászolni, de erőt meríteni is. Több osztálytársam és ismerősöm gyerekei visszavették régi német családnévüket. Sokan vannak ők, s ez nagyon örvendetes. Ezért miközben Magyarország államfőjeként megkövetem a kitelepített svábokat és családjaikat az őket ért jogtalanságért és igazságtalanságért, azzal a reménnyel hajtok fejet az elűzöttek emléke előtt, hogy a magyarországi németek ismét itthon vannak.

2006. június 18.

Sólyom László

Grusswort des Präsidenten der Republik, László Sólyom:

Sehr verehrte Erinnerungswillige!

Durch das heutige Gedenkfest erlangt die Menschlichkeit wieder ihre Rechte. Die Vertreibung der Ungarndeutschen war lange Zeit Tabu. Nach der Wende haben wir dann sofort anerkannt, dass die Verschleppung der Ungarndeutschen von 1944 an, die darauf folgenden Internierungen und Deportationen eine Reihe von rechtswidrigen und ungerichten Maßnahmen dargestellt, dass die Schwaben unschuldig gelitten hatten. Den Deportierten stand auch Entschädigung zu, und das Verfassungsgericht annullierte die Gesetze über die Kollektivschuld vom Jahre 1945. Jetzt sind wir bereits dabei, die historischen Fakten zu erschließen, wodurch die damaligen Ereignisse nach und nach auch zur allgemeinen Kenntnis gelangen.

Allerdings wurde im öffentlichen Bewusstsein in Ungarn nie die Auffassung verwurzelt, dass die Vertreibung der Schwaben durch die von der deutschen Armee und von der deutschen Besetzung verursachten Kriegsschäden und Leiden gerechtfertigt gewesen wäre. In der Verordnung vom Jahre 1945, wodurch die Volksbundmitglieder und diejenigen, die ihren deutsch klingenden Familiennamen wieder aufgenommen hatten, für Landesverräter und volksfeindliche Verbrecher erklärt wurden, ging es um die Konfiszierung der Ländereien. All das zeigt, dass die Deportation in erster Linie aus wirtschaftlichen Gründen erfolgte: zum einen war die Vergrößerung des staatlichen Bodenfonds für Bodenverteilungszwecke, zum anderen die Unterbringung der aus den Nachbarländern nach Ungarn geflüchteten, bzw. nach Ungarn übersiedelten – ebenfalls vertriebenen – Ungarn beabsichtigt. Eine derartige Lösung der Probleme geht aber – wie István Bibó schon damals hervorhob – mit solchen moralischen Schäden einher, die dann größere Verluste verursachten, als der wirtschaftliche Wert der geraubten Güter.

Es ist auch keine Entschuldigung für die Vertreibung der Schwaben, dass die Siegermächte den

Schlüssel zur Stabilität in ethnisch homogenen Staaten sahen; wie auch das nicht, dass auch andere Staaten Mitteleuropas die Möglichkeit ausnützen wollten, um die ethnischen Minderheiten loszuwerden, und dass es sogar einen solchen Staat gibt, der die damalige Entrechtung und Deportation der Nationalitäten bis heute für rechtmäßig und gerechtfertigt hält. Wir müssen uns heute hier eben gegen die Mentalität einsetzen, die Verfügungen über das Leben von Menschen zuließ, als ob es sich um Gegenstände gehandelt hätte; die Deportierungsquoten in Hunderttausenden, die Anzahl der zu bestrafenden Menschen, die Größe der zu konfiszierenden Häuser und Felder für jede Ortschaft im Voraus vorschrieb.

Das geschah alles unmittelbar nach Kriegsende, als sich das Menschenleben und generell auch der Mensch entwerteten. Heute ist die Renaissance der Menschenrechte in der Nachkriegszeit als durch den Nazismus und die Grausamkeit des Kriegs ausgelöste Gegenwirkung schon eine Prüfungsfrage in der Schule. Das ist im allgemeinen zweifelsohne auch wahr – kann aber nicht alles verbergen, was dennoch geschah; was keine neue geistige Einstellung darstellte, und was sich während der kommunistischen Herrschaft in den fünfziger Jahren fortsetzte.

István Bibó konstatierte in den damaligen Jahren voller Schmerz, dass sich die Gesellschaft nicht dessen bewusst war, was passiert war und was passierte, dass das richtige Maß fehlte. Damit, dass wir heute der Bloßgestellten und Vertriebenen gedenken, verlassen wir hoffentlich die Welt der Unpersönlichkeit. Die Parlamentsbeschlüsse, die Urteile des Verfassungsgerichts und die Verurteilung der Kollektivschuld sind nämlich zwar wichtig, diese sorgen jedoch nur dafür, dass diese Angelegenheiten juristisch geregelt werden. Sie allein vermögen aber nicht die Seelen der Menschen zu befrieden.

Anfang der achtziger Jahre drehte Filmregisseu-

rin Lívia Gyarmathy einen Dokumentarfilm über die Hochzeit eines aus der Moldau ausgesiedelten Tschangojungen und einer Schwäbin aus Schomberg, zu der auch die ausgesiedelten Verwandten aus Deutschland in ihre Heimat zurückfuhren. Im Film beschworen die nach dem Krieg ausgesiedelten deutschen Familien aus zwei Nachbardörfern im Komitat Baranya und die am Ende des Krieges eingesiedelten Tschangofamilien ihre Geschichten herauf, sie erzählten über das Unrecht, das ihnen geschah und das heute immer noch in ihren Seelen brennt. Ich vergesse nie, wie der alte Schwabe vom Hügelrücken mit zitterndem Finger auf das Dorf zeigt: „Das da ist mein Haus.“ Er weiß, wer darin wohnt, und er wünscht ihm nichts Böses. Was geschehen ist, kann nicht ungeschehen gemacht werden. Er selbst hat sein Leben bereits in Deutschland verbracht, mit ewigem Heimweh im Herzen.

Ich denke dennoch, dass man etwas gutmachen kann, wenn man sich wieder dem Persönlichen, der Beachtung der einzelnen Menschen und der Selbstachtung zuwendet. Diese Gedenkstätte schafft einen Ort, wo man hingehen kann, um sich zu erinnern, über das Schicksal nachzudenken, zu trauern, an dem man aber auch Kraft schöpfen kann. Mehrere Kinder von meinen Schulfreunden und Bekannten nahmen ihre alten deutschen Familiennamen wieder auf. Sie sind zahlreich, und das ist sehr erfreulich. Ich verneige mich deshalb vor dem Andenken der Ungarndeutschen, und entschuldige mich bei den ausgesiedelten Schwaben und ihren Familien für das ihnen widerfahrene Unrecht und die Ungerechtigkeit als Staatsoberhaupt Ungarns in der Hoffnung, dass die Ungarndeutschen hier wieder zuhause sind.

László Sólyom

Szili Katalin, az Országgyűlés elnöke:

Tisztelt Budaörsiek! Tisztelt Emlékező Közönség!
Kedves Barátaim!

Az elmúlt héten itt Budaörsön, a Kőhegyen lehettem szemlélődő részese a megrendítően elgondolkodtató Passió előadásának.

A Biblia újszövetségi szenvedéstörténetét dolgozta fel *Bató Géza* tanító úr 1933-ban (beszédes a dátum), s a darab allegorikus formában a jó és gonosz küzdeleméről, helytállásról, kiszolgáltatottságáról, a megbicsaklott erkölcsről szól. A hiszterizált tömeg kigúnyol, megbélyegez, megaláz s végül a féktelen elvakultság Barabbásért kiált, és Jézust feszítetteti keresztre.

Ma itt a budaörsi temető kertben azért gyűltünk össze, hogy *Menasági Péter* „Bezárt kapu” című, az erkölcs nélküli idők felidéző szobránál a magyarországi németek, s benne a Buda-környéki, budaörsi svábok hatvan évvel ezelőtti embertelen, igazságtalan és méltatlan elűzetésére emlékezzünk.

Amikor 2002. május 15-én az Országgyűlés elnökévé választva elmondhattam első székfoglaló beszédemet, Szólón törvényét tűztem ki mércéül, mely szerint „a törvénynek olyannak kell lennie, amilyen az egyén erkölcsi törvénye; azaz: kényszerítsen rá, hogy a romboló szenvedélyek, hangulatok és veszedelmes szeszélyek féke legyen”. (Mert számomra elsődleges cél, hogy a politika és politizálás szakmai és erkölcsi presztízse helyreálljon.)

Most itt, a házat, hazát, hitet jelképező „kapu – asztal – kulcs” egyszerre világi és szakrális emlékmű-együttesénél valóban emlékeznünk kell. Arra, hogy a mi hazánk István király törvénykezése óta befogadó. Arra, hogy első királyunk épp német földről kért magának feleséget; s Gizellával papok, tanítók érkezve a magyar államiság megszervezésében segédkeztek. Arra, hogy a szászok, cipszerek letelepítésével erősödött meg a kézműves ipar, a bajorokkal élénkült meg a kereskedelem. Arra, hogy a török elleni küzdelmekben svábok, elzászok, bajorok,

osztrákok, együttesen segédkeztek; s elnéptelenedett vidékeinkre a környező országokból munkáskezeket várt az ország.

Így került sor a különböző dél-német tartományokban szervezett toborzásokra, mert az országot újra be kellett népesíteni; fel kellett építeni. Jöttek szorgalmas, pontos kőművesek, ácsok, asztalosok, molnárok, kiváló szőlősgazdák, földművelők, s velük papok és tanítók is.

A nyelvében is és kultúrájában is sokszínűvé váló ország megerősödött. A sorsközösség összekovácsolta az embereket. A hétköznapi helytállás a falu- és városképek alakulásában volt tetten érhető. A legtehetségesebbek egy egész nemzet állócsillagaivá váltak.

Mennyire van benne a köztudatban, hogy a Himnuszunkat megzenésítő *Erkel Ferenc*, a Koronázási misét szerző *Liszt Ferenc*, a magyar hősi múltat regényekben megörökítő *Gárdonyi Géza* vagy a méltán népszerű és újra felfedezett *Márai Sándor* egyidejűleg tartozik a német és magyar kultúrához. Tudott-e, hogy *Lieb Mihály*nak született nagyhírű festőnk

Munkácsy Mihály vagy magyarországi németként születtek a nemzet nagy színésznői: *Blaha* Lujza vagy *Jászai* Mari, hogy az anyákat megmentő *Semmelweis*, a Hősök terét megálmódó *Zala* György, az Országházát építő *Steindl* Imre (hogy csak néhány nevet említsek) is német származású?

A Kárpát-medence németiségéhez tartozott például *Gratz* Gusztáv és *Bleyer* Jakab is, akik a magyar országgyűlésben a nemzet felemelkedése mellett a nemzetiségek jogegyenlőségéért küzdöttek. *Mindszenty* bíboros is e kulturális kör szülötte.

Ma már tudjuk: a nagyhatalmi játszmák, s a homogén nemzetállamok létrejöttét előmozdító szándékok tragikus összjátéka a XX. században világháborúhoz, igazságtalan, úgynevezett békekötésekhez, egész Európában jogfosztásokhoz, kirekesztésekhez, népcsoportok elűzéséhez, megsemmisítéséhez, lakosságcserekhöz, a hazából való kitoloncoláshoz vezettek. A magyarországi németek hatvan évvel ezelőtti tragédiája is ide illeszthető.

Azok a kormány- és belügyminiszteri rendeletek, amelyek a fentieket előmozdították: ma a szegény kordokumentumai. Mert lehet-e egy népcsoporthoz tartozást jelölő anyanyelv, vagy nemzetiségi hovatartozás megvallása, vagy egy cinikus és embertelen kor kétoldalú államközi szerződése elegendő ahhoz, hogy egy népcsoportot kollektíven megbélyegezzen és büntessen? Szabad-e pogromokat indítani egy valami miatt bűnbakká tett közösség ellen Lidicén, Budapesten, Brünben vagy éppen Marosvásárhelyen? Történészek dolgozzanak az események feltárására, elemzésére és hiteles dokumentálására. A miénk, hogy megkövessük az áldozatokat, s saját eszközeinkkel segítsünk abban, hogy a történelem ne ismételhessen önmagát. Ezért fontos, hogy készüljenek mementók; legyenek megbecsült emlékhelyek, emlékművek. Ezért fontos

zarándokhely a solymári, bácsalmási, pécsi, eleki, dorogi vagy másutt felállított emlékeztető művészi alkotás. Ezért fontosak a megbékélés emlékművei. Örök időkre, mindenki számára tudatosuljon: a szülőföld mindenki számára az a talpalatnyi hely, amely az otthona! Soha, senkit ne sújthasson a kettős hazátlanság tragédiája!

A Himnusz, a Szózat mindannyiunké. Sorai szívünkbe égtek, s minden itt élő nép számára örök törvény kell, hogy legyen:

*„...A nagyvilágon e kívül
nincsen számodra hely;
áldjon vagy verjen sors keze,
itt élned, halnod kell!”*

Tisztelt Budaörsiek! Tisztelt Emlékező Közönség!
Kedves Barátaim!

Magyarország 2004. május elseje óta az Európai Unió tagja. Az egységesülő Európát mindnyájunk öröme a nemzetek megbecsülése, a nyelvi és kulturális sokszínűség jellemzi.

A németek jogfosztása, hazájukból történt elűzése (az úgynevezett kitelepítés) már nem lehet tabu téma. A XX. század első felében a német kisebbséget a politika játékszerévé a politikusok tették. Társadalmi kirekesztésüket és elűzésüket később szintén politikusok kezdeményezték. Ezért gondolom úgy, a megkövetés színhelyének is politikai színtérnek kell lennie.

Azt tervezzük, hogy még ebben az évben az Országház falai közt a magyarországi németek jogfosztása, elhurcolása, elűzése hatvanadik évfordulójához kötődően parlamenti napot szervezünk, amelyre az akkori események túlélőit, német- és magyarországi képviselőit ezúton is szeretettel meghívom.

Katalin Szili, Parlamentspräsidentin:

Sehr geehrte Wunderscher Einwohner! Sehr geehrtes Publikum!
Liebe Freunde!

In der letzten Woche hatte ich hier in Wundersch/Budaörs die Gelegenheit, auf dem Steinberg der erschütternd nachdenklichen Passion beiwohnen zu können.

Die Leidensgeschichte aus dem Neuen Testament hatte der Lehrer Herr Géza Bató im Jahre 1933 (ein sprechendes Datum) für die Bühne bearbeitet, und das Stück handelt in allegorischer Form vom Kampf des Guten gegen den Bösen, von der Standhaftigkeit, vom Ausgeliefertsein, von der überschnappten Moral. Die aufgetriebene Masse verspöttet, prangert an, demütigt in ihrem Sittenverfall, und der zügellose Wahn schreit letztendlich nach Barabas, und läßt Jesus kreuzigen.

Heute versammelten wir uns hier auf dem Wunderscher Friedhof, um uns vor dem, an die Zeiten ohne Moral erinnernden Denkmal „Geschlossenes

Tor“ von Péter Menasági an die unmenschliche, ungerechte und unwürdige Vertreibung der Ungarn-
deutschen vor 60 Jahren zu erinnern.

Als ich am 15. Mai 2002 zur Präsidentin des Ungarischen Parlaments gewählt meine erste Antrittsrede halten konnte, hatte ich das Gesetz von Solon als Maßstab gesetzt, dem nach „das Gesetz hat so zu sein, wie das Sittengesetz des Individuums ist; das heißt: Es hat zu erzwingen, daß es zum Zügel von zerstörenden Leidenschaften, Stimmungen und gefährlichem Mutwillen werde“. (Denn mein erstrangiges Ziel ist, daß das fachliche und moralische Prestige der Politik und des Politisierens wiederhergestellt werde.)

Nun müssen wir uns hier erinnern. Uns erinnern vor dem zugleich weltlichen und sakralen Denkmal-Ensemble, das das Haus, die Heimat, den Glauben symbolisierende „Tor – Tisch – Schlüssel“ Ensemble.

Daran, daß unsere Heimat seit der Gesetzgebung Königs Stephan stets offen war vor den und für die

Fremden. Daran, daß unser erster König gerade aus Deutschland um eine Gattin warb; und in Giselas Gefolge kamen Pfarrer und Lehrer, um beim Aufbau des ungarischen Staates zu helfen.

Daran, daß sich die Manufaktur durch die Ansiedlung der Sachsen und der Zipser gestärkt hatte, und der Handel durch die Bayern aufblühte. Daran, daß bei den Kämpfen gegen die Türken Schwaben, Elsässer, Bayern, Österreicher mitgekämpft hatten; und die entvölkerten Landesteile Arbeiterhände aus den Nachbarnländern benötigten. So kam es zu der organisierten Werbung in den verschiedenen süddeutschen Ländern, weil das Land wieder bevölkert, wieder aufgebaut werden mußte. Und es kamen fleißige Maurer, Zimmermänner, Tischler, Müller, Weinbauer, Bauer, und mit ihnen Pfarrer und Lehrer.

Das sowohl in der Sprache als auch in der Kultur vielfarbig gewordene Land konnte sich kräftigen! Die Schicksalsgemeinschaft schmiedete die Menschen zusammen! Die Standhaftigkeit im Alltag war gleichermaßen merkbar in den Dörfern und Städten. Die meist Talentierten wurden zum Stern einer ganzen Nation. Aber wie weit ist es bekannt, daß der, unsere Nationalhymne vertonte Ferenc *Erkel*, die Krönungsmesse komponierende Franz *Liszt*, der, die heldenhafte ungarische Vergangeheit in vielen Romanen verewigende Géza *Gárdonyi* oder der mit Recht beliebte und neu entdeckte Sándor *Máray* der deutschen und der ungarischen Kultur gleichermaßen angehören. Ist es bekannt, daß unser namhafter Maler Mihály *Munkácsy*, geborener Mihály *Lieb* ist? Oder, daß die berühmten Schauspielerinnen der Nation: Lujza *Blaha* und Mari *Jászai* als Ungarndeutsche geboren wurden? Ebenso sind ungarndeutscher Herkunft Ignác *Semmelweis*, die Mütter rettender Arzt, den Heldenplatz erträumter György *Zala*, der Architekt, Imre *Steindl*, der das Parlamentsgebäude entworfen hatte (um nur einige Namen zu nennen). Und auch Gustav *Gratz* und Jakob *Bleyer* gehörten dem Deutschtum des Karpatenbeckens an, die im ungarischen Parlament nicht nur um den Aufstieg der Nation, sondern auch um die Rechtsgleichheit der Minderheiten gekämpft hatten. Wie auch Kardinal *Mindszenty* ein Geborener dieses Kulturkreises ist.

Heute wissen wir bereits: Die Großmachtspolitik sowie das tragische Zusammenspiel von Absichten zur Schaffung homogener Nationalstaaten führten im 20. Jahrhundert zu Weltkriegen, zu ungerechten, sogenannten Friedensverträgen, in ganz Europa zur Entrechtung, Enterbung, Vernichtung und Vertreibung von Volksgruppen, zum Bevölkerungsaustausch, zur Vertreibung aus der Heimat. Auch die Tragödie der Ungarndeutschen vor 60 Jahren gehört in dieser Reihe.

Jene Regierungsbeschlüsse und Verordnungen des Innenministers, die zur oben aufgeführten Tragödie führten, sind heute Zeitdokumente der Schande. Denn: Darf die Muttersprache oder das Bekenntnis der Zugehörigkeit zu einer Volksgruppe oder ein bilateraler Vertrag einer zynischen und unmenschlichen Zeit genügen, um eine Volksgruppe kollektiv zu bestrafen? Dürfen Pogrome gegen eine zum Sündenbock gestempelte Gemeinschaft in *Lidice*, *Budapest*, *Brno* oder gar in *Marosvásárhely* geführt werden? Es ist die Aufgabe der Historiker, die Ereignisse zu erschließen, zu analysieren und authentisch zu dokumentieren. Unsere Aufgabe ist, den Opfern Abbitte zu leisten, und mit den eigenen Mitteln dazu beizutragen, daß sich die Geschichte nicht wiederholen könne! Deshalb ist es wichtig, Mementos zu schaffen; Gedenkstätten, Denkmäler! Deshalb sind die Kunstdenkmäler als Memento an die Tragödie vor 60 Jahren in Schaumar/Solymár, Almasch/Bácsalmás, Fünfkirchen/Pécs, Elek, Dorog und woanders wichtige Pilgerorte. Deshalb sind die Denkmäler der Versöhnung wichtig! Für ewig und jedem muß bewußt werden: Die Heimat ist für jeden das Stückchen Land, das sein Zuhause ist! Und niemehr darf niemandem die Tragödie der doppelten Heimatlosigkeit zuteil werden.

Die Nationalhymne, a Szózat gehören uns allen. Die Zeilen sind in unseren Herzen gebrannt, und sie müssen für jedes, in diesem Land lebende Volk zum ewigen Gesetz werden:

*„Die weite Welt gibt anderswo
nicht Raum noch Heimat dir.
Hier mußt in Segen oder Fluch
du leben, sterben hier.“*

Bearbeitet von Hans Leicht

Ungarn ist seit dem 1. Mai 2004 Mitglied der Europäischen Union. Das vereinte Europa ist zur Freude uns allen durch sprachliche und kulturelle Vielfarbigkeit charakterisiert und wird von den Nationen geachtet.

Die Entrechtung der Deutschen, ihre Vertreibung aus ihrer Heimat darf kein Tabu mehr sein. In der ersten Hälfte des XX. Jahrhunderts machten die Politiker die deutsche Minderheit zum Spielzeug der Politik. Ihre gesellschaftliche Enterbung und ihre Vertreibung haben später Politiker angeregt. Deshalb meine ich, daß auch der Ort der Abbitte politischer Schauplatz sein müsse: Wir planen, anlässlich des 60. Jahrestages der Entrechtung, Enterbung und Vertreibung der Ungarndeutschen einen Parlamentstag im Parlamentsgebäude zu veranstalten, zu dem ich alle heute noch lebenden Vertreter der Überlebenden in Deutschland und in Ungarn hiermit recht herzlich einlade.

Ursula Seiler-Albring, a Németországi Szövetségi Köztársaság nagykövete:

Tisztelt Hölgyeim és Uraim!

Ezen a tavaszon és kora nyáron, a magyarországi németek kitelepítésének 60. évfordulóján, a megemlékezésnek számos rendezvényében lehetett részünk. Minden egyes érintett település megemlékezett a tragikus eseményről, de a megbékélés és a megértés számos jele is megmutatkozott: magyarok és németek, az itt maradók és a kitelepítettek, a különböző generációk között. Ahol csak lehetett, vagy jómagam vagy a német nagykövetség egyik munkatársa jelen volt ezeken a rendezvényeken és elmondhatom Önöknek, hogy a megemlékezés pillanatai engem személyesen is nagyon megrendítettek. A történéseket mélyebb és átfogóbb módon szemléltették és újra tudatosították bennem, mennyire fontos a múlttal való nyílt és világos szembenézés szabad társadalmaink és demokráciánk számára.

Megragadom az alkalmat és köszönetet mondok az Országgyűlés Elnök asszonyának, Szili Katalinnak azért, hogy a magyarországi németek kitelepítésének tragikus fejezetéről számos alkalommal komolyan, nyíltan és felelősségteljesen beszélt.

A magyarországi németek kitelepítése országos emlékművének és emlékének mai felavatása itt, *Budaörsön*, a megemlékezés nyilván kiemelkedő eseménye – de bizonyára nem befejezése. A mai avatással az emlékmű állandó helyszíne lett a megemlékezésnek, maradandó ábrázolása, egy emlékmű, ami bizonyára betölti majd azt a funkcióját, hogy a következő generációkat ösztönözze a kitelepítésre történő megemlékezésre és az azzal való foglalkozásra.

Hölgyeim és Uraim! A száraz tények mögött, hogy melyik napon melyik településről hány magyarországi németet telepítettek ki, egyes emberek és családok sorsa és tragikus élményei rejtőznek, a haza elvesztésének, a hirtelen kettétört életutaknak a tragédiája. Úgyszintén mögötte rejtőzik a németek és német származásúak kitelepítésnek nagy hulláma *egész Magyarországról valamint Közép- és Kelet-Európából*, miután a hitleri Németország végtelenül sok fájdalmat okozott ezeknek az országoknak. A magyarokra a nyilaskeresztesek diktatúrájával, a német megszállással és végül a háborúban az ország nagy részének lerombolásával járó borzalmak után új szenvedések korszaka köszöntött: a szovjet gyámság a kommunistavilágban. A veszteség, ami a kitelepítéssel a magyar élet részévé lett kultúra elvesztését jelentette, együtt járt a magyar nép újkori szabadságának és önrendelkezési jogának elvesztésével. Ebben az évben, az 1956-os felkelés 50. évfordulóján, különösen élő ez az emlékezés!

Amikor ma megemlékezünk a magyarországi németek kitelepítéséről, különösen két dolgot kell tudatosítanunk magunkban: a magyarországi németek *napjainkban a híd szerepét töltik be országaink között*. A kitelepítettek Németországban új hazára leltek.

Gyorsan integrálódtak, de ébren tartották emlékeiket a régi hazáról és ápolták kapcsolataikat a régi hazával. Jelentősen hozzájárultak a fiatal Német Szövetségi Köztársaság újjáépítéséhez, társadalmi és gazdasági fejlődéséhez. Azok, akik itt maradhattak, megőrizték hagyományaik nagy részét és a nyelvüket is. Németország – és különösen Baden-Württemberg, az a tartomány, amelyik magára vállalta a kitelepített magyarországi németek patronálását – kötelezettséget vállalt a magyarországi németekért. A magyarországi németeket ezért ma ebben az országban tisztelet övezi, és kiváltságos kapcsolat fűzi Németországhoz. A kitelepítés tragédiájától és a két állam közötti lét dilemmájából valóban európai utat jártak be.

És ez vezet a második ponthoz: időközben két éve már *Európai Unió partnernek vagyunk*. A polgárok Európája számára, amit az államok és a gazdaság Európája mellett fel kell építenünk, elengedhetetlenek a népek közötti kapcsolatok és látogatások. Jelentős mértékben hozzájárulnak az előítéletek leépítéséhez, a félreértések elkerüléséhez, a más életmód, kulturák és nyelvek megismeréséhez, a sokszínűség elfogadásához. Az ilyen élhető Európa legjobb példája a magyarországi németység. Pontosan a nemzeti kisebbségek – a magyarországi németek is – járulhatnak leginkább hozzá, hogy az olyan események a múltta váljanak Európában, amelyek miatt és alatt a legtöbbet szenvedtek: a konfliktusok, a háborúk – és a kitelepítések.

Német nagykövetségként hálás vagyok azért, hogy létrejöhetett ez az emlékmű, amely olyan emberek sorsára emlékeztet, akik gyakran csak származásukban és nyelvükben osztozkodtak azokkal, akik Európát katasztrófába döntötték, és végül mégis, tettesként megbélyegezve, áldozatokká lettek. És örülök, hogy itt és most együtt emlékezhetünk, ahogyan ősszel együtt fogunk emlékezni 1956 bátor magyar forradalmáira – együtt szabad magyarokként és újra egyesült németekként, és partnerekként az Európai Unióban.

Köszönöm a figyelmüket!

Botschafterin, Ursula Seiler-Albring, Bundesrepublik Deutschland:

Meine sehr verehrten Damen und Herren, es haben in diesem Frühjahr und Frühsommer, in dem sich die Vertreibung der Ungarndeutschen zum 60. Male jährt, schon zahlreiche Veranstaltungen der Erinnerung stattgefunden. In jeder einzelnen betroffenen Gemeinde wurde der tragischen Ereignisse gedacht, es wurden aber auch viele Zeichen der Versöhnung und Verständigung gesetzt: zwischen Ungarn und Deutschen, zwischen Gebliebenen und Vertriebenen, zwischen unterschiedlichen Generationen. Wo es einzurichten war, habe ich oder haben andere Mitarbeiter der Deutschen Botschaft an diesen Veranstaltungen teilgenommen und ich kann Ihnen sagen, dass diese Momente des Gedenkens mich persönlich sehr bewegt haben. Sie haben mir die Geschehnisse auf eine tiefere und umfassendere Weise vor Augen geführt und mir erneut bewusst gemacht, wie wichtig der offene und klare Umgang mit der Vergangenheit für unsere freiheitlichen Gesellschaften und unsere Demokratie ist.

Ich nehme die Gelegenheit gern wahr, Frau Parlamentspräsidentin, Katalin Szili, Ihnen dafür zu danken, dass Sie bei vielen Gelegenheiten das tragische Kapitel der Vertreibung der Ungarndeutschen mit Ernst, Offenheit und Verantwortungsbeußtsein angesprochen haben.

Mit der heutigen Einweihung der Landesgedenkstätte und des Denkmals der Vertreibung der Ungarndeutschen hier in Wudersch wird gewiss ein Höhepunkt – aber gewiss kein Abschluss – des Gedenkens an die Vertreibung der Ungarndeutschen erreicht. Mit der heutigen Einweihung hat das Gedenken einen festen Ort bekommen, eine Darstellung, einen Bezugspunkt, der gewiss seiner Funktion gerecht werden wird, auch künftige Generationen zur Erinnerung und Beschäftigung mit der Vertreibung zu veranlassen.

Meine Damen und Herren, hinter den nüchternen Fakten, wie viele Ungarndeutsche an welchen Tagen aus welchen Gemeinden vertrieben worden sind, verbergen sich die Schicksale und Erlebnisse einzelner Menschen und Familien, die Tragödie des Verlustes der Heimat, die abrupt abgebrochenen Lebenswege. Es verbirgt sich ebenso dahinter die große Welle der Vertreibungen von Deutschen und Deutschstämmigen aus ganz Ungarn sowie Mittel- und Osteuropas, nachdem Hitler-Deutschland unendlich viel Leid über diese Länder gebracht hatte. Für die Ungarn begann nach den Schrecken der Diktatur der Pfeilkreuzler, der deutschen Besatzung und schließlich der Zerstörung weiter Teile des Landes im Krieg eine neue Leidenszeit unter sowjetischer Vormundschaft im kommunistischen Machtbereich. Der Verlust einer längst Teil des ungarischen Lebens gewordenen Kultur durch die Vertreibung ging so einher mit dem neuerlichen Verlust der Frei-

heit und Selbstbestimmung des ungarischen Volkes. In diesem Jahr, in dem sich der Aufstand von 1956 zum fünfzigsten Mal jährt, ist diese Erinnerung besonders lebendig.

Wenn wir heute der Vertreibung der Ungarndeutschen gedenken, so sollten wir uns auch zwei Dinge besonders bewusst machen:

Erstens sind die Ungarndeutschen heutzutage eine tragende Brücke zwischen unseren beiden Ländern. Die Vertriebenen fanden in Deutschland eine neue Heimat. Sie wurden schnell integriert und hielten doch die Erinnerung an und die Kontakte zu ihrer alten Heimat aufrecht. Sie trugen auch ganz wesentlich zum Wiederaufbau und zur gesellschaftlichen und wirtschaftlichen Entwicklung der jungen Bundesrepublik Deutschland bei. Diejenigen die hier bleiben konnten, bewahrten zu einem guten Teil ihre Traditionen und auch ihre Sprache. Deutschland – und besonders Baden-Württemberg, dass die Patenschaft über die Vertriebenen Ungarndeutschen übernommen hatte – engagierte sich für die Ungarndeutschen. Die Ungarndeutschen genießen daher heute sowohl Integration und Achtung in diesem Lande, als auch privilegierte Beziehungen zu Deutschland. Sie haben aus der Tragödie der Vertreibung und dem Dilemma, zwischen zwei Staaten zu stehen, einen wahrhaft europäischen Weg beschritten.

Dies bringt mich zum zweiten Punkt: Wir sind inzwischen seit zwei Jahren Partner in der Europäischen Union. Für das Europa der Bürger, das wir neben dem Europa der Staaten und der Wirtschaft aufbauen müssen, sind Kontakte und Besuche unerlässlich. Sie leisten einen enorm wichtigen Beitrag zum Abbau von Vorurteilen, zur Vermeidung von Missverständnissen, zum Kennen lernen anderer Lebensweisen, Kulturen und Sprachen, zum Genießen der Vielfalt. Für ein solches gelebtes Europa sind die Ungarndeutschen das beste Beispiel. Gerade nationale Minderheiten – auch die Ungarndeutschen – können einen Beitrag dazu leisten, dass diejenigen Ereignisse in Europa der Vergangenheit angehören, unter denen sie am meisten zu leiden hatten: Konflikte, Kriege – und Vertreibungen.

Als deutsche Botschafterin bin ich dankbar für die Entstehung dieser Landesgedenkstätte, die an das Schicksal von Menschen erinnert, die häufig nur die Herkunft und Sprache mit jenen teilten, die Europa in die Katastrophe stürzten, und schließlich doch, als Täter gebrandmarkt, zu Opfern wurden. Und ich freue mich, dass wir hier gemeinsam gedenken können, wie wir im Herbst gemeinsam der mutigen ungarischen Revolutionäre von 1956 gedenken werden – gemeinsam als freie Ungarn und vereinte Deutsche, als Partner in der Europäischen Union.

Ich danke für Ihre Aufmerksamkeit!

Kaltenbach Jenő, az Országgyűlés nemzeti és etnikai jogok kisebbségi biztosa:

Tisztelt Hölgyeim és Uraim!

Szándékom szerint, nem emlékező beszédet akarok tartani, bár ez lenne a megszokott és természetes. Éppen ezért nem fogom felidézni a hatvan évvel ezelőtti szörnyűségeket. Persze azt nem akarom és nem is tudom megakadályozni, hogy Önök, akik jelen vannak és mindazok, akiknek a hatvan évvel ezelőtti trauma személyes élményük, vagy a családi, rokoni, közösségi emlékezet szerves része, felidézék magukban azokat a máig jelen lévő, keserű emlékeket.

Nem feszegetem a részleteket, a személyes és intézményi érintettségeket sem, pedig *több mint ötven évi hallgatás és máig tartó kollektív amnézia után, végre nemcsak jó lenne tisztán látni, hanem ideje lenne a rengeteg hazugság, sanda felelősségáthárítás után, egyenes derékkal szembenézni a múlttal, akkor is, ha belepirulunk. Jó lenne elrendezni a történeteket az iskolák történelemlékönyveiben is, hogy legalább az utánunk jövő generációk, akik ezt már büntudat nélkül tehetik, megismerhessék az igazságot.*

Ismerjük, ilyenkor elmaradhatatlan az a mondat is, amely főként a Holokausztra, az európai zsidóság rettenetes tragédiájára emlékezve hangzik el: azért kell felidézniük a borzalmakat, szűnni nem akaróan, újra és újra, mert figyelmeztetni kell az emberiséget, hogy soha többé ne ismétlődhessenek meg.

A kérdés ma már nem az, hogy mi történt, még akkor sem, ha Magyarországon ugyanúgy, mint az akkori eseményekben érintett többi országban, a széles közvélemény számára az események, vagy nem ismertek, vagy csak azoknak a szemüvegén keresztül láthatók, akik a legkevésbé érdekeltek az igazság terjesztésében. Az sem érdekes ma már, hogy kit, kiket terhel a felelőség és milyen mértékben, hiszen a személyes felelősök rég nincsenek közöttünk, csak az isteni törvényszék ítélkezhet felettük, a kollektív felelőség pedig, ma ugyanúgy értelmetlen és tisztességtelen lenne, mint kellett volna lennie, hatvan évvel ezelőtt.

Az események értékelésül pedig, azt hiszem nagyon is elfogadhatók a következő sorok:

„A leggonoszabb vétek mindenfajta emberi jog ellen, ha népeket oly módon fosztanak meg az általuk lakott országban élés jogától, hogy kényszerítik őket máshol megtelepedni. Azon, hogy a győztes hatalmak a második világháború végén elhatározták, hogy százezer emberre és még hozzá a legkeményebb módon ezt a sorsot szabják ki, lemérhető, hogy mily kevésbé tudatosult bennük a dolgok üdvös és valamennyire igazságos újrendezésének rájuk mért feladata” Albert Schweitzer mondta ezt 1954-ben Oslóban, a Nobel-békedíj átvételekor. Én, a késői és méltatlan utód csak azt tehetem hozzá, hogy a szám több millió és hogy a vesztes hatalmak egyike-másika is bepiszkította a kezét, nemcsak a győztesek.

A bennünket foglalkoztató legfontosabb kérdésnek talán a *miértnek*, meg a *hogyan*nak kellene lennie.

Mert ha valóban az a célunk, hogy az ismétlődéstől megkíméljük magunkat, gyermekeinket és unokáinkat, akkor legalább meg kell kísérelnünk a tanulságok megkeresését, meg kell próbálnunk válaszolni a „hogyan történhetett ez meg” kínzó, kínos kérdésére.

Nem azt kérdezem, hogy a közösségért és a közösségnek felelős államférfi, hogyan válhat felbujtóra és tettessé: zavaros időkben megbicsaklik a tisztesség és megnyílik az út a hitvány karakterek előtt. Az sem megmagyarázhatatlan, bármennyire szegyetlen is, hogy a hír és a leírt gondolat emberei olykor igencsak olcsón szegődnek a legaljasabb akciók szolgálatába, és készséggel segítenek előkészíteni a talajt, miközben az újságírói tisztesség a legkevésbé sem érdeklí őket. Sajnos azon sincs nagyon csodálkoznivaló, hogy az állam gépezete szolgálatkész végrehajtónak bizonyult és nem került szembe saját morális fenntartásaival. Ez itt nem volt szokás.

Amire választ kell, kellene találnunk, az az, hogy hogyan fordulhatott elő, hogy mindössze néhány hónappal a magyarországi zsidóság halálba küldése után egy másik csoport embertelen elűzése sem érte el a társadalom ingerküszöbét, hogy az ellenállás, a tiltakozás, bár mindkét esetben előfordultak elszigetelt akciók, nemcsak hogy meghátrálásra nem kényszerítette az elkövetőket, hanem még valódi szándékaik és indítékaik elkendőzésére sem. Sőt, az utóbbi esetben, a mai napig az igaz ügy harcosainak szerepében tetszelegtek.

Hogyan fordulhatott elő, hogy a kétségtelenül igazságtalan trianoni békediktátum miatt érzett keserűséget az akkori uralkodó körök egyes, a saját nemzet szerves részét képező közösségek elleni gyűlöletkeltésre, rasszista indulatok szítására használták fel. Ráadásul olyan közösségekről, a zsidókról és a németekről van szó, ahogy Glatz Ferenc fogalmazott *„soha nem követelték maguknak a haza egyetlen négyzetcentiméterét sem”*, akiknek a hűsége minden addigi próbát kiállt? Hogyan történhetett meg, hogy háromszáz év sorsközösség, az ország felvirágoztatásáért hozott megannyi áldozat, kiemel-

kedő tettek, és hírnevünket öregbítő életpályák egész sora egyszerre semmivé vált? Joggal írta a magyar püspöki kar a miniszterelnökhöz írt levelében 1947-ben: „*Ha kitelepítjük németjeinket, akkor miért nem telepítjük ki egy Semmelweis szobrát, egy Steindl, Ybl, Hausmann, Strobl alkotásait, Herceg Ferenc könyveit és miért nem töröljük az Akadémia évkönyveiből nagy német származású tudósaink nevét?*” Azt már én teszem hozzá, hogy miért nem töröljük a magyar zeneirodalomból Erkel Ferencet, a *Himnusz* és a Bánk bán zeneszerzőjét, Gárdonyi Gézá, vagy Tömörkény Istvánt az irodalomból, Munkácsi Mihály képeit a képcsarnokból vagy Puskás Öcsit, *Hidegkút*it vagy *Lantost* az aranycsapatból?

Nem tudom a választ. De abban biztos vagyok, hogy a múlt megismerése, „bevallása” nélkül nincs jövő! Nem tudom, jól látom e, de talán a válasz egy részét éppen ebben a nem tudásban kell keresni. Talán nem járok messze az igazságtól, ha feltételezem, hogy az előbb felsorolt impozáns névsor hordozóinak származása a mai napig is rejtve maradt a széles közvélemény előtt. Történelemkönyveinkben mindmáig hiába keresünk utalást ennek az országnak az évezredes sokszínűségére. *Szent István* híres *Intelmeinek* ismételtetésén kívül ugyan mi emlékezteti a

felövő generációkat arra, hogy az ország üdvéért nemcsak magyarul beszélők vére hullt, agya gondolkodott és szíve dobogott. Melyik történelemtanár magyarázza el a még fogékony diáknak, hogy *az Aradon lefejezett honvédtábornokok többsége úgy halt meg a magyar ügyért, hogy az osztrák ítéletet német anyanyelvén hallgatta meg?*

A válasz másik fele bizonyára a demokratikus hagyomány hiányában keresendő. Bibó István közismert szavait megtoldva, „*demokratának lenni annyi, mint nem félni*”, a *mindenkori hatalomtól*. Egy országban csak akkor beszélhetünk demokráciáról, ha az emberek soha, semmilyen körülmények között nem válnak, nem válhatnak a hatalom játékszerévé. Egy demokráciában sohasem történhet meg, hogy az állam, a média veszedelmes kalandorok kezébe kerülve, a nemzet ellen fordítható, hogy az emberek tétlenül nézzék, amint embertársaik életére, vagyonára, szülőföldjére törnek.

Ha mi, ma élő utódok valóban komolyan akarjuk, és nem csak beszélünk róla, hogy azok és az ahhoz hasonló tragédiák, amelyekre emlékezve ma itt öszszegyűltünk, valóban ne ismétlődhessen meg, mindig tudnunk kell, hogy mi a teendők és sohasem engedhetjük el egymás kezét.

Jenő Kaltenbach, parlamentarischer Beauftragte für Minderheitenrechte:

Sehr verehrte Damen und Herren!
Ich werde keine Erinnerungsrede halten, auch wenn dies vielleicht angebracht wäre. So werde ich auch nicht an die vor 60 Jahren geschehenen Grausamkeiten erinnern. Ich kann und möchte aber niemanden daran hindern, sie, die heute unserer Gedenkfeierlichkeit beiwohnen, oder jene, die durch das eigene Schicksal oder das Schicksal der eigenen Familien ihre tragischen Erinnerungen hervorzurufen.

Ich werde auch nicht auf Details eingehen und auch nicht nach der Betroffenheit von Personen, oder Institutionen fragen, obwohl es *nach mehr als 50 Jahre kollektiver Amnesie endlich an der Zeit wäre, klar zu sehen*, und nach unmengen Lügen endlich mit geradliniger Haltung der Vergangenheit in die Augen zu sehen, auch wenn dies peinlich sein mag. *Es wäre auch an der Zeit, das Geschehene in den Geschichtsbüchern wahrheitsgetreu darzustellen, so dass wenigstens die zukünftigen Generationen die Wahrheit kennen lernen können – ohne Schuldgefühle.*

Die Frage ist heute nicht, was damals geschehen ist, auch wenn in Ungarn und in den von den damaligen Geschehnissen betroffenen Ländern die Bevölkerung über die Wahrheit nicht Bescheid weiß, oder die Wahrheit verzerrt dargestellt wird von denen, die kein Interesse daran haben, die Wahrheit ans Tageslicht zu bringen.

Auch die Frage nach der Verantwortung ist belanglos, denn die Personen, die Verantwortung tragen, sind längst nicht mehr unter uns, über sie kann

nur das göttliche Gericht ein Urteil fällen, und über die kollektive Schuld zu sprechen, wäre genauso sinnlos und unehrlich, wie es damals hätte sein sollen, damals vor 60 Jahren.

Als Wertung über jene Geschehnisse sollen nun folgende Gedanken stehen:

„*Das schlimmste Verbrechen gegen jegliche Menschenrechte ist, wenn Völkern das Recht genommen wird, in dem von ihnen bewohnten Land zu leben, wenn sie gezwungen werden an einen anderen Ort zu übersiedeln. Dass die Siegermächte am Ende des Zweiten Weltkrieges beschlossen haben, dass 100 Tausend Menschen dieses Schicksal erteilt wird, und dies in härtester Weise, zeigt, wie wenig ihnen bewusst war, welche Verantwortung sie bei einem einigermaßen gerechten Neubeginn hatten.*” – sagte Albert Schweizer im Jahre 1954 in Oslo bei der Übernahme des Friedensnobelpreises. Ich, als unwürdiger Nachfahrer möchte nur hinzufügen, dass es bei der Zahl um mehrere Millionen ging und nicht nur die Siegermächte, sondern auch die Verlierermächte sich dabei schmutzige Hände geholt haben.

Am meisten müssen uns heute die Fragen nach dem „*Warum*” und nach dem „*Wie*” beschäftigen. Denn wenn wir es ehrlich meinen, dass wir unsere Kinder und Enkelkinder von solchen Unmenschlichkeiten verschonen wollen, dann müssen wir zumindest nach den Lehren suchen und auf die peinliche und quälende Frage antworten: „*Wie konnte so etwas geschehen?*” Ich frage nicht danach, wie verantwortliche Staatsmänner, die im Auftrag und im Interesse der Gemeinschaft handeln müssten, zu An-

stiftern und Tätern wurden – wir wissen, in Krisenzeiten ist es um die Ehrlichkeit nicht gut bestellt und der Weg ist frei für schwache Charaktere. Es gibt auch dafür eine Erklärung, wenn Persönlichkeiten der Presse und Medien ihre Dienste billig und charakterlos den niederträchtigsten Aktionen anbieten, und dabei interessiert sie die Frage nach der Ehrlichkeit des Journalisten nicht im geringsten. Auch darüber dürfen wir uns nicht wundern, dass die Staatsmaschinerie zum bereitwilligen Vollstrecker wurde und dabei selbstverständlich keine moralischen Bedenken auftauchten. Dies Letztere war hier zu Lande nicht üblich.

Es gibt jedoch eine Frage, die wir beantworten müssten, ja sogar müssen: Wie war es möglich, dass nur einige Monate nach dem Todesurteil über das ungarische Judentum eine andere Volksgruppe unmenschlich vertrieben wurde so, dass es in der Gesellschaft kaum oder nur wenig Proteste gab und dass die Täter nicht einmal gezwungen wurden ihre Absichten zu vertuschen. Im Gegenteil: Jahrzehnte lang wurden sie als Helden einer echten Sache gefeiert.

Wie war es möglich, dass bestimmte herrschende Kreise durch ihre Erbitterung über die Folgen des durchaus ungerechten Friedensvertrages von Trianon Hass und rassistische Hetze gegen Volksgruppen, die immer organische Teile der ungarischen Nation waren, initiierten. Hierbei geht es um Volksgruppen, um Juden und Deutsche, die wie Franz Glatz formuliert *„nie einen Anspruch nicht einmal auf einen Quadratzentimeter der Heimat hatten“*, deren Treue allen Proben bislang stand hielt. Wie war es möglich, dass nach 300 Jahren des Zusammenlebens, nach so vielen Opfern für das Aufblühen der gemeinsamen Heimat, nach hervorragenden, berühmten Taten all dies auf einmal zu nichts wurde? Zurecht schrieb die ungarische Bischofskonferenz in ihrem Brief an den ungarischen Ministerpräsidenten im Jahre 1947: *„Wenn wir unsere Deutschen vertreiben, warum vertreiben wir nicht auch die Statue von Semmelweis, die Werke von Steindl, Ybl, Hausmann, Strobl, die Bücher von Franz Herzog und warum streichen wir aus den Jahrbüchern der Akademie nicht alle Namen unserer deutschen Wissenschaftler?“* Ich würde noch hinzufügen, warum streichen wir nicht aus der Musik Franz Erkel, den Komponisten von un-

serer Hymne und dem Bank Ban oder Géza Gárdonyi und István Tömörkény aus der Literatur, und warum verbannen wir nicht die Bilder von Mihály Munkácsy aus der Kunsthalle oder Puskás Öcsi, Hidegkúti oder Lantos aus der „goldenen Mannschaft“?

Die Antwort weiß ich nicht. Ich weiß nur, dass es keine Zukunft gibt ohne das Kennenlernen und ohne die Bewältigung der Vergangenheit. Vielleicht sehe ich es falsch, aber ich habe das Gefühl, dass ein Teil der Antwort gerade in diesem „Nichtwissen“ steckt. Ich nehme an, dass ein großer Teil der Bevölkerung überhaupt nichts darüber weiß, welcher Volksgruppe die eben aufgezählten Persönlichkeiten dieser prominenten Namensliste entstammen. Auch in unseren Geschichtsbüchern finden wir keinerlei Hinweise auf die bunte Vielfalt der Herkunft von bedeutenden Persönlichkeiten unserer Nation. Trotz des wiederholten Zitierens der berühmten *„Mahnrufe“* von König Stefan dem Heiligen werden die heranwachsenden Generationen nicht daran erinnert, dass für das Wohl der ungarischen Heimat nicht nur Ungarischsprechende ihr Leben geopfert haben und in den Dienst dieser Heimat ihr Schaffen und Wirken gestellt haben. Gibt es wohl einen Geschichtslehrer, der den Schülern erklärt, dass *die meisten der hingerichteten Generäle von Arad das österreichische Urteil in ihrer deutschen Muttersprache vorgelesen haben wollten?*

Die andere Hälfte der Antwort ist sicherlich in den nicht vorhandenen demokratischen Tradition zu suchen. Demokrat zu sein bedeutet, frei nach Bibó, *die jeweilige Macht nicht zu fürchten*. In einem Land können wir nur dann über Demokratie sprechen, wenn die Menschen nie und unter keinen Umständen zum Spielzeug der Macht werden. In einer Demokratie kann es nie vorkommen, dass der Staat, die Medien in die Hände von gefährlichen Hasardeuren geraten und sie gegen die Nation gestellt werden, so dass die Menschen machtlos zusehen, wie ihre Mitmenschen ermordet, enteignet, vertrieben werden.

Wenn wir, die Nachfahren es wirklich ernst meinen und nicht nur darüber reden, dass solche und ähnliche Tragödien, an die wir uns heute an diesem Ort erinnern, nie mehr wiederholt werden dürfen, dann müssen wir klar wissen, welche unsere Aufgaben sind und wir dürfen unsere Hände nicht loslassen.

Dr. Friedrich A. Zimmermann, a Kitelepítettek Honfitársi Szövetségének elnöke:

Kedves honfitársaim, Hölgyeim és Uraim!
Tulajdonképpen most Heribert Rech belügyminiszternek, Baden-Württemberg tartomány a kitelepítettekért, menekültekért és kitelepültekért felelős tartományi biztosának kellene szólnia, azon tartományé, ahova szinte az összes budaörsi és a legtöbb magyarországi német honfitársunkat kitelepítették. Rech úr még röviddel az elutazásom előtt – miután Heinek úrnál már kimentette magát távolmaradásáért – küldött egy faxot, amiből most röviden idéznék pár sort:

„Mint azt már egyik régebbi beszélgetésünk alkalmával említettem, számomra nagyon fontos lett volna a személyes részvétel ezen a rendezvényen. Sajnos időközben úgy alakult, hogy kényszerítő szolgálati okból kifolyólag ezen a hétvégén Németországban kell maradnom. Annál inkább szeretném megkérni Önt, hogy adja át szívélyes üdvözlétem Heinek úrnak és Budaörsön (Wudersch) élő honfitársainknak, valamint természetesen magyar barátainknak is. Kérem, mondja meg nekik, hogy ezen a különleges napon gondolatban velük vagyok”

Ebben az évben, 2006-ban mind Németországban mind Magyarországon országszerte megemlékeznek a magyarországi németek kitelepítéséről. Itt Budaörsön, ebben az évben már január 22.-én méltó emlékünnepe keretében emlékeztek a magyarországi németek 1946. január 19.-én kezdődő kitelepítésére.

Mint általánosan közismert, ez volt az első transzport az 1945. decemberben meghozott hivatalos kormányrendelet után, amelyben elrendelték „a német lakosság áttelepítését Magyarországról Németországba”

Kevesbé ismert, hogy már hónapokkal korábban, és pedig 1945. augusztus 27.-én felszólították Levél/Kaltenstein (Győr–Moson–Sopron megye) szülőfalum, németajkú lakosának kb. nyolcvan százalékát, hogy hagyják el házaikat, és pajtákban ill. az iskolákban húzzák meg magukat. De mivel a telepések csak napokkal később érkeztek meg, sokan visszatérhettek házaikba, hogy ellássák az állatokat.

Tehát 1945. szeptember 6. a leveli németajkú lakosság kitelepítésének napja. Hosszú kocsisor – sok esetben saját szekerek, de idegen kocsik is – vonult a szomszédos községbe, Mosonszolnokra/Zanegg, el a pályaudvarra érkező és a falu irányába tartó „telepések” mellett, akiket katolikus plébánosunk, Rákosi Elek vezetett, és aki korábbi „báránykáit” pillantásra sem méltatta.

Szeptember végén azután megérkeztek Máriakálnok (Gahling) németajkú lakói, majd családok jöttek Rajkáról (Ragendorf), Hegyeshalomról (Strasssommerein) és Mosonszentpéterről valamint Mosonszentjánosról (St.Peter/St.Johann).

Mosonszolnok megtelt annyi emberrel, hogy egy „gombostűt sem lehetett leejteni”.

1946. áprilisig ez egy rendőrök által lezárt internáló tábor volt, ismert nevén ez volt a mosonszolnoki gettó. Ez volt talán az a tél sok lakó számára, amikor

a legtöbbet nélkülöztek, közülük akár hat személy is össze volt zsúfolva egy szobában.

Erről a következőket írta a Népszava 1946. január 5.-én: „a Mosonszolnokon (Zanegg) összeköltözött sváboknak, akik három hónappal ezelőtt érkeztek oda, már nincs semmi az engedélyezett élelmiszerekből, és ha nem érkezik gyors segítség számukra, akkor ugyanolyan helyzetbe kerülnek, mint a gettók egykori lakói, akiknek kínzóit embertelenségük miatt joggal mélységesen elítéljük és megvetjük”.

A mosonszolnoki gettót én 11 éves fiúként éltem át. A gettó lakóit (több mint 4 000 embert) 1946. áprilisban négy transzportban szállították az amerikai övezetbe a szokványos marhavagonokban. Ennyit Mosonszolnokról, ahol Heinek Ottóval a Magyarországi Németek Győr-Moson-Sopron (Ödenburg/Raab/Wieselburg) Megyei Önkormányzata meghívására részt veszünk a magyarországi németek mosonszolnoki gettóból történő kitelepítésének 60. évfordulója alkalmából rendezett emlékünnepen.

A Németországban és Magyarországon a kitelepítés emlékére felállított számos emlékmű után régen esedékes ez az emlékhely itt Budaörsön; az eseményeket átélő honfitársaink közül sokan vártak erre a jelre, de már nem élhették meg. Ahogy ezt a németek mondani szokták : „ későn, de még nem túl későn” készült el.

Mi, azaz a Magyarországi Németek Honfitársi Szövetsége, mindvégig támogattuk a Magyarországi Németek Önkormányzatát elnökével, Heinek Ottóval azon igyekezetében, hogy létrehozzák ezt az emlékművet, pontosan a kettős identitásunk miatt, amit 1991-ben Stuttgartban tett látogatása alkalmával Göncz Árpád államfő, mint valami különlegeset és mint a híd szerepét ismert el az EU-ba tartó Magyarország számára, valamint akkor hozzáfűzte: „Szeretném még megélni, amikor mindegyik magyarországi német gyerek újra beszél anyanyelvét.”

Nem szeretnék most bővebben kitérni a hazájuktól távol lévő honfitársaink problémáira a német identitásuk újra megszerzése tekintetében, hanem sokkal inkább végezetül azt szeretném kiemelni,

hogy újra meg újra bebizonyosodik: „*csak az igazság tesz szabaddá*”. Ez az emlékmű egy újabb mozaikkó az igazság megtalálása irányába.

Benedek pápa mondotta Auschwitzban: „

„*A múlt soha nem pusztán elmúlt. Mindig van közünk hozzá*”.

A Stuttgart melletti *Leonbergben*, az ottani alagútban egy kő a következőket hirdeti a II. Világháború kényszer munkásai emlékére:

„*Ha az emberek hallgatnak, a köveknek kell ordítani!*”

Reméljük, hogy ez az emlékkő itt meghallgatásra talál, és láttán a következő generációk újra meg újra megkérdezik: „*Mi történt akkor?*” „*Hogyan történhetett?*”

„*Kié a felelősség?*”

A kitelepített németek az 1951-ben Stuttgartban kiadott chartájukban minden bosszúról és erőszakról lemondtak, megbékélést hirdették a békés Európába vezető út érdekében.

Dr. Friedrich A. Zimmermann, Bundesvorsitzender der Landsmannschaft der Deutschen aus Ungarn (LDU)

Eigentlich sollte jetzt vor mir Innenminister Heribert Rech, Landesbeauftragter für Vertriebene, Flüchtlinge und Aussiedler des Landes Baden-Württemberg, wohin fast alle Wuderscher und die meisten Ungarndeutschen vertrieben wurden, sprechen. Herr Rech hat mir noch kurz vor meiner Abreise – nachdem er sich bei Herrn Heinek bereits für sein Fernbleiben entschuldigt hat – ein Fax geschickt, aus dem ich kurz zitieren möchte: „*Wie ich Ihnen bereits vor längerem in einem unserer Gespräche gesagt hatte, wäre es mir ein großes Anliegen gewesen, diesen Termin persönlich wahrzunehmen. Leider hat sich allerdings in der Zwischenzeit ergeben, daß ich aufgrund einer zwingenden dienstlichen Angelegenheit an diesem Wochenende in Deutschland bleiben muß. Um so mehr darf ich Sie bitten, Herrn Heinek und unseren Landsleuten in Budaörs/Wudersch sowie natürlich auch unseren ungarischen Freunden meine herzlichsten Grüße zu übermitteln. Bitte sagen Sie ihnen, daß ich gerade an diesem besonderen Tag in Gedanken bei ihnen bin.*”

In diesem Jahr, 2006 wird landauf und landab, in Deutschland, wie in Ungarn, der Vertreibung der Ungarndeutschen gedacht. Hier in Wudersch fand in diesem Jahr bereits am 22. Januar eine würdige Gedenkfeier für die ab dem 19. Januar 1946 beginnende Vertreibung der Ungarndeutschen statt. Wie allgemein bekannt, war dies der erste Transport nach der offiziellen Regierungsverordnung vom Dezember 1945 „*Über die sogenannte Umsiedlung der deutschen Bevölkerung Ungarns nach Deutschland*”.

Weniger bekannt war und ist, daß schon Monate vorher, am 27. August 1945, ca. 80% der deutschen Einwohner von Kaltenstein/Levél, meiner Heimatgemeinde, aufgefordert wurden, ihre Häuser zu verlassen, und sich in Scheunen bzw. den Schulen einzufinden. Da aber die Neusiedler erst Tage später ankamen, konnten viele

A Magyarországi Németek Országos Önkormányzatával (LDU) kötött egyezményünk, a kettős identitásunk és a híd szerepünk értelmében a Magyarországi Németek Honfitársi Szövetsége a magyarországi németek kitelepítésének emlékére létrehozott országos emlékház és emlékmű felavatása alkalmából a *Magyar Parlamenti Könyvtár, a Budapesti Német Nagykövetség, a Budapesti Magyarországi Németek Országos Önkormányzata és a Wudersch-Budaörsi Magyarországi Németek Városi Önkormányzata* számára egy-egy, a 2006. május 16.-án *Schwaigern/bei Heilbronn* községben elhunyt, budakeszi származású honfitársunk, Josef de Ponte festőművész és Budakeszi tiszteletbeli polgára 24, még ismeretlen művéből összeállított albumot adományoz.

Az LDU és az LDU azonos címerrel büszkélkedhet, és az – mint oly sok minden – Josef de Ponte alkotása. A „de Ponte” név szimbolizálja a magyarországi németek híd szerepét, ezért választottuk ezt ajándéknak.

wieder zurück in ihre Häuser zur Versorgung der Tiere.

Der 6. September 1945 ist der Tag der endgültigen Vertreibung der Kaltensteiner aus ihrem über fast 1000 Jahre angestammten Heimatdorf. Eine lange Wagenkolonne, vielfach die eigenen Fuhrwerke, aber fremde Kutscher, zog in die Nachbargemeinde *Zanegg/Mosonszolnok*, vorbei an den am Bahnhof angekommenen und in Richtung Dorf marschierenden „telepesek”, angeführt von unserem katholischen Pfarrer namens Rákosi Elek, der seine ehemaligen „Schäfflein” keines Blickes würdigte. Ende September kamen die Bewohner aus *Gahling/Máriakálnok* und danach Familien aus *Ragendorf/Rajka, Straßommerein/Hegyeshalom* und *St.Peter/St.Johann/Mosonszentpéter* und *Mosonszentjános*, bis Zanegg mit Menschen „vollgestopft” war. Es war bis April 1946 ein von der Polizei abgeriegeltes Internierungslager, bekannt unter dem Begriff *Zanegger Ghetto*. Es war wohl einer der entbehrungsreichsten Winter für viele Bewohner, von denen oft bis zu sechs Personen in einem Raum zusammengepfercht waren.

Dazu stand in der Népszava vom 5. Januar 1946 zu lesen, daß „*die in Zanegg zusammengesiedelten Schwaben, die vor drei Monaten dorthin kamen, von den genehmigten Lebensmitteln nichts mehr haben und wenn ihnen nicht rasch geholfen wird, kommen sie in dieselbe Lage wie die ehemaligen Bewohner der Ghettos, deren Quäler wir ob ihrer Unmenschlichkeit mit Recht zutiefst verurteilen und verachten*”.

Ich habe das Zanegger Ghetto als elfjähriger Junge erlebt. Die Bewohner des Ghettos (mehr als 4000) wurden in vier Transporten im April 1946 in den üblichen Viehwaggons in die amerikanische Zone transportiert.

Am Samstag davor trafen sich Landsleute aus den ehemaligen Heidebodengemeinden *Zanegg, St. Johann* und *St. Peter, Kaltenstein* u.a. am Heideboden-Gedenkkreuz an der

Basilika in Frauenkirchen zu einer Gedenkfeier. Dieses Gedenkkreuz wurde bereits 1984 in Gegenwart des burgenländischen Landeshauptmanns eingeweiht, zur Erinnerung an die Vertreibung der Deutschen aus den 15 Gemeinden des östlichen Heidebodens, da wir feststellen mußten, daß nicht nur in Ungarn, sondern auch in Österreich das Wissen um diese ursprünglich über fast ein Jahrtausend deutschen Gemeinden im Schwinden begriffen war.

Nach vielen Gedenkstätten der Vertreibung in Deutschland und hier in Ungarn ist diese Gedenkstätte hier in Wudersch fällig: viele der Erlebnisgeneration unserer Landsleute haben auf dieses Zeichen gewartet, aber nicht mehr erlebt. Wie heißt es im Deutschen, „spät, aber noch nicht zu spät“.

Wir, die LDU, haben die Landesselbstverwaltung der Ungarndeutschen mit ihrem Vorsitzenden Otto Heinek beim Bemühen um dieses Denkmal immer unterstützt, auch gerade aufgrund unserer Doppelidentität, die schon Staatspräsident Göncz bei seinem Besuch 1991 in Stuttgart als etwas Besonderes und als Brückenfunktion für den Weg Ungarns in die EU erkannt hat. Und er hat hinzugefügt: „Ich möchte es noch erleben, daß jedes ungarndeutsche Kind wieder seine Muttersprache spricht.“

Ich möchte hier nicht näher auf die Probleme der heimatverbliebenen Landsleute eingehen hinsichtlich der Wiedergewinnung ihrer deutschen Identität, sondern vielmehr zum Schluß darauf abheben, daß sich immer wieder bestätigt: „nur die Wahrheit macht frei“. Dieses Denkmal ist ein weiterer Mosaikstein in diese Richtung der Wahrheitsfindung. Papst Benedikt hat in Auschwitz

gesagt: „Das Vergangene ist nicht nie bloß vergangen. Es geht uns immer an.“

Auf einem Stein in Leonberg bei Stuttgart steht zur Erinnerung an die Zwangsarbeiter des Zweiten Weltkrieges im dortigen Tunnel: „Wenn Menschen schweigen, müssen Steine schreien!“

Wir hoffen, daß dieser Gedenkstein hier nicht ungehört vor sich hin steht, sondern daß nachfahrende Generationen bei seinem Anblick immer wieder fragen: „Was war damals?“ „Wie konnte das geschehen?“ „Wer trägt dafür die Verantwortung?“

Die vertriebenen Deutschen haben mit ihrer Charta 1951 in Stuttgart auf jedwede Rache und Gewalt verzichtet und Versöhnung angeboten, um auf dem Wege nach einem friedlichen Europa voranzukommen.

Im Sinne unserer Vereinbarung mit der Landesselbstverwaltung der Ungarndeutschen (LDU) und unserer Brückenfunktion und Doppelidentität stiftet die Landsmannschaft der Deutschen aus Ungarn (LDU), anlässlich der Einweihung dieser Landesgedenkstätte und Denkmal der Vertreibung der Ungarndeutschen den Bibliotheken des Ungarischen Parlaments, der Deutschen Botschaft Budapest, der Landesselbstverwaltung der Ungarndeutschen in Budapest und der deutschen Nationalitätenselbstverwaltung der Stadt Wudersch/Budaörs je eine *Kunstmappe mit 24 unveröffentlichten Werken unseres am 16. Mai 2006 in Schwaigern/bei Heilbronn verstorbenen Landsmannes, dem akademischen Kunstmaler Josef de Ponte aus Wudigeß/Budakeszi (er pflegte immer zu sagen: aus dem Johannistal), und Ehrenbürger von Budakeszi.*

Heinek Ottó, a Magyarországi Németek Országos Önkormányzatának elnöke:

Tisztelt Hölgyeim és Uraim, kedves Honfitársaim! Engedjék meg, hogy a magyarországi németek Országos Emlékhelyének leleplezése előtt szóljak néhány szót. Legelőször a művésznak szeretnék köszönetet mondani, aki megalkotta ezt az emlékművet. A fiatal szobrász, Menasági Péter megértette érzéseinket és szándékainkat, amelyek vezéreltek minket az emlékmű létrehozásában, és kőbe véste, bronzba öntötte azokat. Köszönet illeti a Bencsik Art Company céget és ügyvezető igazgatóját, Schrödl Péter urat közreműködésükért.

Köszönet illeti Budaörs önkormányzatát azért, hogy a temető kőfalának újjáépítésével és a sírkövek restaurálásával méltó környezetet teremtett az emlékmű számára. Úgy szintén szeretnék köszönetet mondani a Budaörsi Német Kisebbségi Önkormányzatnak és elnökének, Ritter Imrének azért a hatalmas munkáért, amit az emlékmű létrehozásába fektettek. Köszönetet mondok továbbá Bader György, Grósz András uraknak, és Kovács Veronika úrhölgynek valamint a sok – sok önkéntes segítőnek. És köszönetet szeretnék mondani az anyagi támogatásért a Magyar Köztársaság kormányának, a Budapesti Német Kisebbségi Önkormányzatnak, a Szerencsejáték Rt.-nek, a Magyarországi Németek Honfitársi Szövetségének és a Budaörsi Hagyományápoló Egyesületnek.

Az emlékmű, amely a „Bezárt kapu” nevet viseli, sorsunkról mesél.

Azokról az emberekről szól, akik könnyekkel a szemükben zárták be szülőházuk ajtaját és adták át idegeneknek a kulcsot, azután marhavagonokba bevagonírozva indultak el a bizonytalanba. De azokról is beszél, akiknek, bár itthon maradhattak, jogaiktól, méltóságuktól, anyanyelvüktől és vagyonuktól megfosztva kellett tovább élniük.

A „Bezárt kapu” a felelősség üzenetét hordozza. Azok felelőségére emlékeztet, akik a kitelepítést megtervezték, elhatározták és végrehajtották. Akik Magyarország kapuit bezárták, azokat a kapukat, amelyek évszázadokon át nyitva álltak az ország fejlődését elősegítő szorgalmas parasztok, kézművesek, kereskedők előtt. Tették ezt abban a hiszemben, hogy az ország csak az övéké és nem mindannyiunk közös hazája.

Az emlékmű lépcsőibe a következő, mindannyiunk felelőségéről szóló idézetet vésettük be: „*Már a legkisebb gyűlöletet is állítsd meg, és kellő időben mondd ki, hogy állj!*” Lelkünkben ezt az idézetet vigyük magunkkal erről a helyről és adjuk tovább gyerekeinknek és unokáinknak. Vigyük hírét mindenkinek és mindenhova, hogy soha többé ne kapjanak olyan emberek kulcsot a kezükbe, akik azzal csak bezárni tudják az ajtókat!

Otto Heinek, Vorsitzender der LdU:

Meine sehr verehrten Damen und Herren, liebe Landsleute!

Wenige Minuten vor der Enthüllung des Landesdenkmals der Vertreibung der Ungarndeutschen möchte ich einige Worte sagen. Vor allem möchte ich dem Künstler, der dieses Denkmal geschaffen hat, danken. Der junge Bildhauer Peter *Menasági* hat unsere Gefühle und Absichten, die uns bei der Errichtung der Gedenkstätte geleitet haben, verstanden, in Stein gemeißelt und in Bronze gegossen. Danken möchte ich auch der Firma *Bencsik Art Company* und ihrem Geschäftsführer Peter *Schrödl* für ihre Mitwirkung. Ich danke der Selbstverwaltung der Stadt Wudersch, daß sie mit dem Wiederaufbau der Friedhofsmauer und der Restaurierung der Grabsteine eine würdige Umgebung für das Denkmal geschaffen hat.

Danken möchte ich auch der Wuderscher Deutschen Nationalitätenselbstverwaltung und ihrem Vorsitzenden *Emmerich Ritter* für die enorme Arbeit, die sie in das Zustandekommen der Gedenkstätte investiert haben. Ich danke Herrn *Georg Bader*, *Andreas Grósz*, *Veronika Kovács* und den vielen – vielen freiwilligen Helfern. *Bedanken möchte ich mich auch bei der Regierung der Republik Ungarn, bei der Budapester Deutschen Selbstverwaltung, bei der Glücksspiel AG, bei der Landsmannschaft der Deutschen aus Ungarn und bei dem Wuderscher Heimatverein für die finanzielle Unterstützung.*

Meine Damen und Herren!

Das Denkmal, das den Titel „*Geschlossenes Tor*” trägt, erzählt über unser Schicksal.

Es spricht über jene Menschen, die mit Tränen in den Augen die Türen ihres Geburtshauses abgeschlossen, die Schlüssel Fremden in die Hand gegeben und in Viehwaggons gepfercht die Reise ins Ungewisse angetreten haben. Es erzählt aber auch über diejenigen, die zwar daheim bleiben durften, aber ihrer Rechte, ihrer Würde, ihrer Muttersprache und ihres Vermögens beraubt weiterleben mußten.

Das „*Geschlossene Tor*” verkündet eine Botschaft über die Verantwortung. Es erinnert uns an die Verantwortung jener, die die Vertreibung geplant, beschlossen und durchgeführt haben. Die die Tore Ungarns, durch welche Jahrhunderte hindurch zur Entwicklung des Landes beitragende fleißige Bauern, Handwerker, Geschäftsleute hierher gekommen sind, zugesperrt haben, in der Meinung, das Land gehöre nur ihnen und sei nicht unser aller gemeinsame Heimat.

In die Treppe des Denkmals haben wir ein Zitat eingraviert, das eine Botschaft über die Verantwortung von uns allen in sich trägt: „*Stoppt schon den kleinsten Haß und sagt rechtzeitig halt!*” Nehmen wir diese Botschaft in unseren Seelen mit von diesem Ort und geben wir sie unseren Kindern und Kindeskindern weiter. Verkünden wir sie allen und überall, damit nie wieder Menschen Schlüssel in ihre Hände bekommen, die damit Türen nur schließen können!

A katolikus és az evangélikus egyház nevében Erdő Péter bíboros és Krähling Dániel esperes szentelték az emlékművet

Erdő Péter bíboros, Magyarország prímása:

Kedves testvérek,
ma azért gyűltünk össze, hogy megemlékezzünk a magyarországi németek 60 évvel ezelőtti kitelepítéséről. Emlékezzünk a számos értelmetlen intézkedésre, amelyek a kollektív bűn hamis elve alapján odavezettek, hogy 200.000 németajkú honfitársunkat, vagyonuk kisajátítása és jogaik megvonása után hazájukból kiűztek.

„A hazától, a vidéktől, a falutól, a háztól, a szántóföldtől, a kenyértől, a víztől ember senkit nem foszthat meg” – így tiltakozott a kitelepítések ellen az akkori magyar értelmiség néhány jeles tagja.

Az Isten szolgája, Mindszenty József bíboros, pász-

torlevelében hangsúlyozta, hogy a kitelepítésnek és kisajátításnak ez a folyamata *„semmiképp sem nevezhető humanusnak és keresztényi tettnek”*.

Itt, Budaörsön 1946. január 19.-én kezdték el a németajkú kisebbség kitelepítését. Az emlékezés és a népünk szellemi megújulásáért mondott ima éve arra kötelez bennünket, hogy e szobor előtt emlékezzünk meg arról, amit a magyar állam nevében követtek el a – sok évszázada itt élő – németajkú honfitársaink ellen. Tanulnunk kell közös történelmünkéből, és mindent meg kell tennünk annak érdekében, hogy ilyen embertelenség soha többet ne fordulhasson elő.

Kardinal Péter Erdő:

Liebe Brüder und Schwestern,
wir haben uns heute versammelt, um uns an die Vertreibung der Ungarndeutschen vor 60 Jahren zu erinnern. Wir erinnern uns an die Reihe der sinnlosen, repressiven Maßnahmen, die Aufgrund des falschen Prinzips der kollektiven Schuld dazu geführt haben, dass 200.000 deutschsprachige Mitbürger, nach Enteignung ihres Vermögens und Verweigerung ihrer Rechte aus ihrer Heimat vertrieben wurden.

Heimat, Umgebung, Dorf, Haus, Ackerland, Brot, Wasser können von niemandem menschlich weggenommen werden – so haben manche ausgezeichnete Mitglieder der damaligen ungarischen Intelligenz dagegen protestiert.

Der Diener Gottes, Kardinal József Mindszenty,

hat in seinem Hirtenbrief betont, dass dieser Vorgang der Vertreibung und Enteignung *„keineswegs menschlich und christlich genannt werden kann”*.

Am 19. Januar 1946 hat man hier in Budaörs/Wudersch die Vertreibung der deutschen Minderheit begonnen. In diesem Jahr der Erinnerung und des Gebets für die geistliche Erneuerung unseres Volkes sind wir verpflichtet, vor diesem Denkmal in Erinnerung zu rufen, was im Namen des ungarischen Staates gegen unsere – seit langen Jahrhunderten hier lebenden – deutschsprachigen Mitbürger vor 60 Jahren begangen wurde.

Wir sollen aus unserer gemeinsamen Geschichte lernen, alles tun, damit solche Unmenschlichkeiten nie wieder geschehen!

Szili Katalin Budaörsön, az emlékhely avatása után a jelenlévőkkel beszélget

Dr. Glatz Ferenc akadémikus előadását tartja a nagyszámú érdeklődőnek

A konferencia előadói: Tallai Gábor, Alfred de Zayas és Dr. Tóth Ágnes